„Teisės“ priedas

Prof. Mykolas Römer'is

LIETUVOS VALSTYBĖS KONSTITUCIJOS REFORMA

1928.

Konstitucinė būtis, susidariusi Lietuvoje dviem (1926. XII 17. ir 1927 m. balandžio mėn.) perversmais, buvo paini ir sunki Ji buvo sunki ypač tuo, kad senoji 1922 m. Lietuvos Valstybės konstitucija, tiek pirmojo, tiek ypač antrojo perversmo, buvo suardyta, o jos vietoje iki 1928 m. gegužės mėn. nauja konstitucinė santvarka nebuvo užfiksuota.

Tam tikrais, matyti, politiniais sumetimais buvo vengiama konstitucinio aiškumo ir tikslumo. Iš padarytų dviejų perversmų, kurių antrasis visai nuosekliai pratęsė ir pagilino pirmojo tendencijas, nebuvo padaryta jokių įstatyminių išvadų, kurios būtų nustačiusios naują santvarką, o kartu nebuvo paskelbta ir jokio konstitucinio provizoriumo. Be abejo, visiems turėjo būti ir buvo aišku, kad senoji (1922 m) konstitucinė santvarka nebeveikia arba — tiksliau sakant — teveikia tiek, kiek neprieštarauja perversmų logikai ir faktinėms jų išvadoms valdžios konstrukcijos atžvilgiu. Net jau ir pirmajam perversmui įvykus, — nors iš karto pagrindinių konstitucinių valdžios organų struktūra formaliai liko ta pati, kokią nustatė 1922 m. konstitucija (Seimas, Seimo renkamas Respublikos Prezidentas, parlamentinis Ministerių Kabinetas ir įstatymu veikiantieji teismai),—visų, ne tiktai teisininkų, bet ir „profanų", buvo jaučiama, kad konstitucinė tų organų santvarka iš tikrųjų nėra ta pati: kad ji yra pagrįsta ne konstitucijos nuostatais, bet įvykusio perversmo dėsniais.

Tam tikrų politinių veiksnių — jų tarpe ir kai kurių patiės perversmo dalyvių—pastangos nuslopinti perversmo išdavas padarytoje valdžios rekonstrukcijoje ir išgelbėti 1922 m. konstitucijos prestyžą bei formalinę galią tam tikromis fikcijomis (buv. p. M.Sleževičiaus Ministerių Kabineto ir patiės buv. Respublikos Prezidento dr. Griniaus atsistatydinimas, laikinojo valstybės Vado p. Antano Smetonos išrinkimas Respublikos Prezidentu, prof. A. Voldemaro Kabineto paskyrimas) — nepajėgė perversminio naujos valdžios santvarkos pobūdžio pakeisti konstituciniu jos pobūdžiu (1922 m. konstitucijos prasme) ir pašalinti iš jos tų ne tiktai politinių, bet ir teisinių privalumų, kurie joje reiškėsi dėl jos tikrojo kilimo, būtent, iš perversmo.

Veltui buvo mėginta tikrenybė paslėpti fikcijų debesyse, užmiršti tai, kas įvyko gruodžio naktį iš 16 į 17 d., ir išaiškinti

tikrąjį konstitucinį perversmą neva tiktai personaliniu vyriausybės sudėties pakeitimu. Įvykusio perversmo fakto neužmiršo nei patys tų pastangų ir fikcijų autoriai, nei viešoji nuomonė, nei tos socialinės jėgos, kurios perversmą įvykdė, nei perversmo vyriausybė, o ypač nepakentė tų fikcijų pati perversmo logika.

Tiesa, iš karto valstybės valdžios konstituciniai organai liko neva tie patys, tačiau jų santykiavimas, jų tikrasis svoris tame santykiavime ir tuo pačiu jų tikroji esmė kaip tik perversmo išdavų tapo giliai pakeista ir sudarė jų konstitucinę santvarką visai kitokią, negu 1922 m. konstitucijos buvo numatyta.

1922 m. konstitucija buvo nustačiusi Lietuvai vad. kontinentinio arba prancūziškojo tipo parlamentarizmą, kurio charakteringiausias momentas yra palinkimas į vad. seimokratiją—į gryno reprezentacinio Seimo diktatūrą, kurioje vyriausybė su savo dviem klasikiškais parlamentarinio režimo organais—Respublikos Prezidentu (arba valdovu) ir Ministerių Kabinetu — virsta Seimo priklausančiuoju organu.

To konstitucinio režimo žymės 1922 m. konstitucijos nuostatais reiškėsi ypač šiomis tezėmis: *a*) Ministerių Kabineto būtinas atsistatydinimas, Seimui „stačiai" pareiškus jam nepasitikėjimą (tas nepasitikėjimo pareiškimas nebuvo konstitucijoje suvaržytas jokiomis rimtumo garantijomis, kaip kad jis yra suvaržytas pav. Čekoslovakijos konstitucijoje), ir *b*) paties Respublikos Prezidento pašalinimas tam tikru Seimo kvalifikuotos daugumos nutarimu (1922 m. konstitucijos 44 str. 3 abzacas; anologiškas konstitucinis nuostatas man yra žinomas tiktai Latvijos konstitucijoje). Jei mes dar turėtume galvoje tai, kad Respublikos Prezidentas buvo Seimo renkamas, kad Seimas buvo sudarytas iš vienerių rūmų ir kad visas Respublikos valdymas buvo grynas reprezentacinis, vadinasi, toks, kad teisinė tauta (piliečių-rinkikų kolegija) visai negalėjo kištis į Seimo veikimą (labai silpnos pusiau-tiesioginio demokratinio valdymo žymės reiškėsi tiktai labai silpnai išplėsta vad. liaudies iniciatyva—1922 m. konstitucijos 20 ir 102 str.—ir fakultatyviniu referendumu išimtinai tik konstitucijos keitimui — 103 str. 2 abzacas), tai bus aišku, kad einant 1922 m konstitucija Seimas iš tikrųjų buvo vienintelis visos respublikos valdymo šeimininkas, disponuojąs visa Lietuvos valstybės valdžia. Vyriausybė — Respublikos Prezidentas ir Ministerių Kabinetas—buvo beveik Seimo agentai. Jokių tai seimokratijai pataisų, kurių daugybę randame kai kuriose kitose tobūlesnėse to paties parlamentinio tipo pokarinėse konstitucijose (Suomijos 1919 m. konstitucija, Vokiečių Reicho 1919 m. vad. Veimaro konstitucija, 1920 m. Čekoslovakijos konstitucija), mūsų 1922 m. konstitucijoje nerandame.

Tiesa, vyriausybei buvo paliktos dvi svarbios teisės, sudarančios rimtus klasikiškojo (anglų tipo) parlamentarizmo elementus, kaip tik apsaugojančius Vyriausybės paritetą su Seimu, būtent, Respublikos Prezidento veto (reliatyvinio) galia ir Seimo

paleidimo galia. Šiuo atžvilgiu Lietuvos 1922 m. konstitucijos palinkimas į seimokratiją buvo kiek sulaikomas ir kiek mažesnis, palyginant su tokiomis tos pačios seimokratinės tendencijos konstitucijomis, kaip Estijos 1920 m. konstitucija (joje išnyko ne tiktai vyriausybės veto ir seimo paleidimas, bet ir pats Respublikos Prezidentas), Latvijos 1922 m. konstitucija (Prezidento veto yra silpnesnis, negu Lietuvos 1922 m. konstitucijos numatytas, nes jis turi būti pareikštas per trumpesnį laiką ir yra lengviau Seimo nugalimas—palygink Lietuvos 1922 m. konstitucijos 50 str. 3 abz. su Latvijos 1922 m. konstitucijos 71 str.—o Seimo paleisti Latvijos Respublikos Prezidentas pats negali, galėdamas tai tik pasiūlyti teisinei tautai referendumu nuspręsti), ypač Lenkijos 1921 m. konstitucija (veto Respublikos Prezidentas visai neturi, Seimo paleidimas pareina nuo antrųjų rūmų—Senato — kvalifikuotos daugumos pritarimo, kuriuo Senatas kartu ir pats save paleidžia) ir Prancūzijos konstitucinė teisė (nors Prancūzų III Respublikos 1875 m. konstituciniai įstatymai paveda Respublikos Prezidentui reliatyvinį veto, bet konstituciniais įpročiais ši veto galia tapo panaikinta ir šiandien laikoma neveikiančia, o rūmų paleidimas, kuris taip pat pareina nuo Senato pritarimo, susidariusioje grynoj reprezentacinėje seimokratijoje visai neveikia, kaipo priešingas šios seimokratijos logikai).

Tad tiesa, kad Prancūzų Trečiosios Respublikos konstitucinė teisė ir Lenkijos 1921 m. konstitucija (nors ši maršalo Pilsudskio 1926 m. perversmu yra iš tikrųjų suardyta, kaip kad buvo suardyta dviem 1926 ir 1927 m. perversmais Lietuvos 1922 met. konstitucija) yra toliau pastūmėjusios parlamentarizmo iškreipimą į seimokratiją, negu tai buvo padariusi mūsų 1922 m. konstitucija. Latvijos ir Estijos atžvilgiu tai vis delto konstatuoti negalima, nes Respublikos Prezidento panaikinimas Estijoje ir jojo galios susilpninimas Latvijoje yra iš kitos pusės kompensuojamas didesniu teisinės tautos pusiau-tiesioginio demokratinio valdymo išplėtimu (ypač Estijoje), kuris savaime mažina Seimo galią, o be to Latvijoje užtai Respublikos Prezidentas kai kuriais kitais atžvilgiais yra stiprinamas (pav. yra atsitikimų, kada jo aktas nėra reikalingas ministerių kontrasignacijos — Latvijos konstitucijos 48, 53 ir 56 str., ko Lietuvos 1922 m. konstitucijoje nėra).

Iš penkių ryškiausių visoje Europoje prancūziško parlamentarizmo nukrypimo į seimokratiją pavyzdžių (šeštas, kažin ar ne visų ryškiausias, priklauso Turkų Respublikai, kuri tačiau įeina labiau į Aziją, negu į Europą)—Prancūzijos, Lenkijos (1921 m. konstitucija), Latvijos, Estijos ir Lietuvos (1922 m. konstitucija) — Lietuva tuo ryškumu gal ir ne pirmąją buvo užėmusi vietą, bet vis delto vieną iš pirmųjų. Jei Prancūzija ir Lenkija pralenkė ją Seimo paleidimo ir veto susiaurinimu bei grynu reprezentaciniu valdymo pobūdžiu be jokių absoliučiai demokratinio pusiautiesioginio valdymo pėdsakų, tai jos užtai atsiliko nuo Lietuvos

tuo, kad, sudarydamos greta Seimo Senatą (antruosius parlamento rūmus), tą seimokratiją jos veik sutrukdė parlamento griežtumo sušvelninimu, nes dvejų rūmų parlamentas nėra ir negali būti tiek griežtas, kiek griežtas yra vienerių rūmų Seimas.

Šiaip ar taip, neatsižvelgiant į tai, kuri vieta seimokratijos atžvilgiu priklausė Lietuvai tarp konkuruojančių šiuo atžvilgiu su ja Prancūzijos, Lenkijos, Latvijos, Estijos ir Turkijos respublikų, neabejotinas yra šis mūsų 1922 m. konstitucijos įkurto Lietuvoje valdžios santvarkos režimo pobūdis ir visiškas jo ryškumas.

Visai aišku, kad jau pirmajam, 1926 m. gruodžio mėn. perversmui įvykus—nors iš karto visi konstituciniai valdžios organai liko tie patys ir pats konstitucijos aktas nebuvo formaliai panaikintas, o vyriausybės abiejų organų personalinės sudėties pakeitimas buvo formaliai suderintas su atatinkamais 1922 m. konstitucijos imperatyvais ir formaliai viskas buvo suvesta į tos konstitucijos taisytinumo paskelbimą, — iš tikrųjų valdžios santvarkos kryptis, jos konstitucinių organų santykiavimo esmė, jų galios svoris ir net pats susidariusios santvarkos titulas iš karto pakitėjo. 1922 m. konstitucijos įkurtojo režimo visai logiškas ir tikslus palinkimas į seimokratiją išnyko. Nepaleistas senosios sudėties Seimas, nors tebeveikęs su savo nepakeista kairiųjų elementų dauguma, kuria buvo pasirėmusi nuverstoji per perversmą senoji vyriausybė, iš karto nustojo savo puikios seimokratinės hegemonijos ir iš buvusio šalies valdymo šeimininko virto ir pasijuto vyriausybės laikinai tebetoleruojamu jos bendradarbiu, kuris tiek tegali tikėtis gyvuoti, kiek nekliudys naujajai vyriausybei veikti. Apie tai, kad Seimas, stiprus savo senąja nepakeista dauguma, eidamas formaliai nepakeistais 1922 m. konstitucijos nuostatais, būtų galėjęs naująją vyriausybę, sudarytą ne tos konstitucijos imperatyvų aiškia ir tikslia mintimi, bet perversmo išdavomis, priversti atsistatydinti ir pakeisti savo pasitikėjimo vyriausybe, negalėjo buti kalbos. Tai buvo aišku tiek Seimui, tiek vyriausybei; tai ir visi suprato. Senasis konstitucijos mechanizmas, laimėjusio perversmo sutrukdytas ir įžeistas tiesiog į širdį, nustojo veikęs.

Tačiau kartais buvo ir ikišiol kai kurių rimtai yra sakoma, jog visa tai liečią politiką, o ne teisę: esą valdžios santvarkos kryptis, valdžios organų santykiavimas, politinės galios momentas, galios pajautimas ir t.t.—tai esą politiniai, o ne konstituciniai imperatyviniai veiksniai.

Man rodos, kad toksai tvirtinimas yra klaidingas ir štai del ko.

Be abejo, kartais konstitucinių valdžios organų santykiavimo sąlygų pakitėjimas, jų galios ir politinio svorio centro, taip sakant, perkėlimas iš vieno organo į kitą gali visai neužgauti konstitucinės santvarkos ir neišeiti iš politinės srities į teisinę sritį. Net ir seimokratiniame parlamentarizmę, kuris aiš-

kiai išplečia teisinę Seimo hegemoniją vyriausybei, formaliai virstančiai Seimo priklausančiu organu, gali būti tokie momentai, kada atsistojus vyriausybės priešaky stipriam ir autoritetingam vyrui, kuriam nors nepaprastos energijos, nepaprasto populerumo ar nepaprastų gabumų ar nuopelnų veikėjui, vyriausybės būtis santyky su Seimu pakyla ir faktinai virsta paritetine arba net pradeda reikštis to vyriausybės vado vadovavimu pačiam Seimui. Ne tiktai Seimas pats gali laikinai pasiduoti to vyriausybės vado įtakai, bet ir viešoji nuomonė gali versti Seimą — ar del vyriausybės vado kurių nors žymių asmens privalumų ar del susidariusių šalies būties aplinkybių (pav. karo ar reikalaujančių ypatingo energijos įtempimo nelaimių ar kurių nors įvykių metu)—nusilenkti vyriausybės iniciatyvai ir pakilusiai galiai. Žinoma, negalima kiekvienas toks apsireiškimas laikyti konstituciniu perversmu. Konstituciniuose valdžios santvarkos rėmuose yra gana vietos reikštis tam, kas vadinama politiniais „imponderabilia". Kol neišeita iš tų rėmų, kol konstituciniai valdovai gerbia konstituciją ir yra nusistatę laikyti ją savo galios titulu ir iš tikrųjų šiuo, o ne kitokiu, titulu valdo ir santykiauja, tol įvairūs smulkesnieji galios srovių niuansai arba net kai kurie kontrabandiniai konstitucinės santvarkos faktinieji peržengimai teisinio perversmo nesudaro ir gali būti laikomi grynais politiniais reiškiniais.

Bet visai ką kita mes matėme toje būty, kuri buvo susidariusi tarp 1926. XII. 17. ir 1927 m. balandžio mėn. Tas titulas, kuriuo rėmėsi vyriausybė, sustiprėjusi prieš Seimą ir atsipalaidavusi nuo jo daugumos pasitikėjimo, buvo ne tam tikra konstitucinių nuostatų interpretacija ir ne kurie nors „imponderabilia", bet visai realus gruodžio nakties iš 16 į 17 d. įvykių faktas. Tie įvykiai — tai kaip tik labai ryškūs „ponderabilia", kurių realus, ginklu paremtas, įsikišimas į konstitucinę santvarką sutrukdė ją ir savotiškai pertvarkė, sudaręs valstybės valdžios viršūnėje tą naują būtį visai ne rašytosios konstitucijos, bet to ginkluoto įsikišimo išdavomis. Jei konstitucinės santvarkos sutrukdymas nebuvo išplėstas iki pilno jos suardymo ir pasibaigė kompromisiniu kai kurių jos elementų ir išorinės formos palaikymu, tai del to, kad perversmo veikėjų buvo manyta, jog to užtenką jų nepageidaujamiems konstitucinės santvarkos reiškiniams pašalinti. Ginkluotas įsikišimas į valstybės valdžios santykius, Respublikos Prezidento ir ministerių suėmimas ir veikusios konstitucinės santvarkos pertvarkymas tiesioginėje tų įvykių įtakoj ir priežiūroj — tai jokiu būdu ne politiniai „imponderabilia". Laikyti tai ne konstituciniu perversmu, bet politinių jėgų veikimu konstitucijos rėmuose — tai būtų nerimtas žaidimas teisinėmis fikcijomis, teisės esmės iškreipimas ir prostituavimas, pagaliau, aiškus tikrenybės slopinimas, kuris vis tiek nepasiektų tikslo, neįtikintų visų mačiusių faktą ir žinančių tiesą

ir kuris tik kompromituotų teisininkų samprotavimą, mėginantį įtikinti, jog tai, kas yra balta, esą juoda ir atvirkščiai.

Aišku, kad naujoje, 1926. XII. 17. perversmo sudarytoje, valdžios santvarkoje tie veiksniai, kurie buvo perversmo iškelti prieš 1922 m. konstitucijos nustatytą santvarką, rėmėsi, kaip titulu, ne konstitucijos imperatyviniais nuostatais, bet įvykusio konstitucinio perversmo logika ir jėga. Pagaliau, jei perversmas iš tikrųjų būtų buvęs teisiniu atžvilgiu likviduotas, tai gruodžio 17 d. nakties įvykių autoriai būtų turėję būti arba amnestuoti, arba patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Nei viena nei kita nebuvo padaryta, ir kiekvienam aišku, kad negalėjo būti padaryta. Negalėjo būti padaryta lygiai taip pat, kaip negalėjo 1920 m. Steigiamasis Seimas nei amnestuoti, nei traukti baudžiamojon atsakomybėn tuos žmones, kurie 1917 — 1918 m. buvo įkūrę Valstybės Tarybą, paskelbę Lietuvos Valstybės Nepriklausomybę ir sudarę jos laikinąją valdžią, kuri iš karto savaime turėjo būti ir buvo diktatoriška. Perversmo ar revoliucijos vykdytojus amnestuoti arba atsakomybėn traukti iš to perversmo ar revoliucijos kilusi vyriausybė jokiu būdu negali; tai galima padaryti tiktai kontrperversmui ar kontrrevoliucijai įvykus bei laimėjus ir atstačius pirmojo perversmo ar pirmosios revoliucijos suardytą senąją konstitucinę santvarką. Teisės pasaulis neturi kitokios logikos, kaip bendroji žmogaus logika gamtoje. Negali vandens srovė atsigręžti ir užlieti savo šaltinį. Teisininkai, kurie mėgsta nustatyti teisei kažin kokią ypatingą logiką, priešingą bendrajai, klysta: teisės srity bendrosios logikos reiškimasis yra kaip tik ryškiausias.

Tad toji konstitucinė santvarka, kurioje mes gyvenome nuo 1926. XII. 17. iki 1927 m. balandžio mėn., buvo ne 1922 m. konstitucijos, bet ypač 1926. XII. 17. perversmo titulu paremta. 1922 m. konstitucijos titulas buvo joje tiek palaikytas, kiek jis buvo galima su perversmo išdavomis suderinti ir kiek jis joms neprieštaravo. Šitokia buvo 1922 m. konstitucijos su perversmu kompromiso prasmė. To laikotarpio valstybės valdžios teisinė konstrukcija iš tikrųjų buvo diktatoriška. Diktatūra visumet kyla įvykus perversmui ir revoliucijai lygiai taip pat, kaip naujajai valstybei besikuriant. Tačiau šioji diktatūra — ir būtent vyriausybės, o ne Seimo diktatūra, nes vyriausybė buvo iš perversmo kilusi,—buvo kiek sušvelninta pačios vyriausybės priimtu kompromisu su 1922 m. konstitucijos santvarka.

Kad tokia buvo to laiko konstitucinė būtis, tai gerai suprato užsienis ir šiaip žmonės šalyje ir iš karto tai suprato tiek perversmo dalyviai ir griežtieji šalininkai, tiek kairiosios politinės socialistų srovės. Tačiau profesinių politikų tarpe ilgą laiką nenorėjo tai suprasti centro grupės, susidedančios tiek iš dalies pritariančių perversmui, tiek iš dalies jo priešų. Jie nenorėjo suprasti tos naujosios būties teisės, jog 1926. XII. 17 dienos kompromisas tarp nakties perversmo ir 1922 m. konstitucijos buvo

visai ne paritetinis šiem dviem titulam, bet turėjo sąlyginio diktatūros nusileidimo 1922 m. konstitucinei santvarkai žymių, būtent, nusileidimo tiek, kiek tosios santvarkos elementai nepriešta rauja perversmo išdavoms ir jų konstitucinėms tendencijoms. Faktų logika turėjo greitu laiku įtikinti nenorinčius suprasti, jog jie klysta.

Kol Seimas tenkinosi perversmo jam sudaryta būtimi ir prieš savo pažeminimą neprotestavo, tol jis buvo perversmo vyriausybės kenčiamas, ir 1922 m. konstitucijos gyvavimo fikcija galėjo būti šiek tiek išlaikyta. Bet kai tik jis įsidrąsino ir įėjo į konfliktą su vyriausybe, tai tuojau buvo padarytos išvados jo nenaudai visai ne 1922 m. konstitucijos, bet kaip tik perversmo kryptimi. Nėsant pasitikėjimo tarp Seimo ir vyriausybės, einant 1922 m. konstitucija, ne Seimas turėjo būti paleistas, bet ministerių kabinetas turėjo atsistatydinti. Pagaliau, jei jau Seimas būtų paleistas, tai turėjo būti tam tikru laiku išrinktas ir sušauktas naujas Seimas. Bet tuo pačiu būtų reikėję ir vyriausybės sudėtis bei politika pritaikyti ir suderinti su Seimo daugumos nusistatymu. Tai būtų atatikę 1922 m. konstitucijos imperatyvus, bet būtų prieštaravę perversmo išdavoms ir jo nustatytam charakteringam palinkimui į vyriausybės diktatūrą.

1927 m. balandžio mėn. Seimas buvo paleistas. Naujo Seimo rinkimai nebuvo paskelbti. Vyriausybė liko viena. Tai buvo antras perversmas, kuris iš tikrųjų tęsė pirmojo pradėtą senosios konstitucinės santvarkos ardymą ir visai nuosekliai pagilino jo išdavas. Dirbtinis fikcijų debesys buvo išsklaidytas. Vyriausybės diktatūra paaiškėjo. Apie senąją konstitucinę santvarką, kaipo pozityviai veikiančią ir imperatyvinę, nebeteko kalbėti.

Ir vis delto — nors tas antrasis perversmas pastatė taškus ant i ir vyriausybės diktatūrą precizavo, nors, rodos, negalima buvo toliau abejoti, ar įsigalėjo diktatūros režimas ar liko senoji 1922 m. konstitucijos santvarka, — neaiškumas buvo dirbtinai tęsiamas. Jį tęsė pati vyriausybė. Iš vienos pusės ji galutinai suardė iki tol palaikomąjį kompromisą su konstitucija ir net formaliai neatstatė jos santvarkos elementų: Seimo nesušaukė ir valdė be jo viena. Tačiau iš kitos pusės ji atvirai diktatūros neišplėtė, daryti iš jos visas išvadas vengė, įstatymų leidimo funkcijos oficialiai nesisavino ir nevykdė, bet ir jokio konstitucinio provizoriumo neskelbė, o savo pareiškimuose kalbėjo apie konstitucijos „pakeitimą“ ir net ėmė ruoštis tai padaryti referendumo tvarka (neaišku, ar sankcijos referendumu ar konsultatyviniu, kitaip sakant, plebiscitu).

Šitokia būtis — nei diktatūra, nei konstitucija — tęsėsi daugiau kaip metus, nuo 1927 m. balandžio mėn. iki 1928 m. gegužės mėn. Profanams šita būtis turėjo būti visai nesuprantama: visi gerai žinojo, kad susidariusioje būty šiokios ar tokios tvarkos veikimo sprendimas priklauso pačiai vyriausybei, nuo

kurios nusistatymo pareina arba vykdyti diktatūra, arba paskelbti kuris nors provizoriumas, arba atstatyti suardyta senoji 1922 m. konstitucijos santvarka, arba, pagaliau, nustatyti konstitucijos „pakeitimo" tvarka ir tąja tvarka tatai įvykdyti; jei visi šitie galimumai yra vyriausybės rankose, jei ji yra vieno iš tų kelių pasirinkimo sprendėja, tai reiškia, kad yra vyriausybės diktatūra. Tačiau pati vyriausybė nedarė šiuo atžvilgiu nieko ir tylėjo, lyg kad ji tos galios nebūtų turėjusi arba nebūtų norėjusi ją naudotis. Tad buvo klausimas, ar yra diktatūra ar jos nėra?

Teisininkams šis klausimas turėjo būti labiau suprantamas. Jei vyriausybė nesiima konstitucinės santvarkos, nei jos provizoriumo nustatymo iniciatyvos ir kartu pati diktatūros nevykdo, tai veikianti konstitucinė santvarka, kol vyriausybė savo neabejotinos potencialios diktatūros neišplečia, yra laikinai sudaryta įvykusių dviejų perversmų sukurtais precedentais, būtent, tais faktiniais valdžios struktūros pakeitimais, kuriuos perversmai yra padarę, o kiek tie precedentai palieka spragų, tiek laikinai tebeveikia 1922 m. konstitucijos nuostatai, atatinkamai suderinti ir pritaikyti tų precedentų dėsniams. Vadinasi, yra laikinoji santvarka, kurioje glūdi potenciali perversmo iškeltų valdovų diktatūra. Tai yra tipinga santvarka, kuri iš karto atsiranda visur ir visumet, įvykus perversmui arba revoliucijai.

Čia ne tas yra klausimas, ar kieno nors pažiūromis arba kuriais nors politinio meno ar konstitucinės teorijos dėsniais tatai yra gera ar bloga, nes šis klausimas tektų statyti ne perversmo teisinėms išdavoms, kurios negali būti kitokios, bet pačiam perversmui, kaipo konstitucinės evoliucijos ar konstitucijos keitimo metodui (tačiau perversmo vykdytojai tų nurodymų nepaiso ir įtikinimui nepasiduoda, jei jų neįtikina senosios santvarkos gynėjų jėga); čia klausimas yra ne apie tai, kaip tie dalykai turėtų vykti idealinėje visuomenėje, kur padarę ir laimėję perversmą žmonės gal būtų patys geruoju savo rankomis sunaikinę savo darbo išdavas ir atstatę bei gerbę tai, ką buvo savo perversmu suardę, — deja, istorija mums tokio pavyzdžio nėra davusi, — bet apie tai, kokia santvarka, perversmui įvykus, ima veikti ir kurios yra jos pozityvinės teisinės žymės.

Bet jei normalus ir būtinas yra dalykas, kad įvykus perversmui iš karto įsivyrautų laikinoji precedentinė santvarka, tai visai nėra būtina nei normalu, kad ši laikinoji santvarka tęstųsi ilgą laiką, nenukrypdama nei į valdovų diktatūrą, nei į kurią nors pastovią konstitucinę santvarką arba bent į užfiksuotą aiškų konstitucinį provizoriumą, kurie būtų, žinoma, pačių tų valdovų nustatyti. Tačiau nuolatinė veikli diktatūra, nesutvarkyta jokiu teisiniu provizoriumu, vykdoma įsakymais ad hoc, yra mūsų gadynės valstybėse, sudarytose civilizuotoje visuomenėje, beveik neįmanoma. Net toji vienintelė klasikiška nuolatinės veiklios diktatūros valstybė, kuri sudaro fenomeną valstybių tarpe, — Anglija, kurios suvereninis parlamentas, tariant vieno XVIII am-

žiaus mokslininko (de Lolme) žodžiais, galįs padaryti visa, išskyrus moterį padaryti iš vyro, ir vyrą iš moteries, — net ji tiktai todel tą diktatūrą gali amžiais išlaikyti ir tęsti, kad ten diktatorius yra pats parlamentas, susidedąs iš kelių veiksnių — karūnos (karaliaus ir ministerių kabineto), lordų (Lordų Rūmai) ir demokratinės tautos atstovybės (piliečių - rinkikų kolegija ir Bendruomenių Rūmai) — tam tikroje jų pusiausviroje, kuri atvaizduoja besikeičiantį socialinių visuomenės jėgų santykiavimą, ir kad diktatūra vykdoma visų tų veiksnių kompromisu, o ne kurio nors jų vieno nuožiūra. Tad Anglijos valdžios diktatūros konstitucinis pavyzdys, kuris sugeba suderinti lanksčiausią precendentinių kompromisų konstituciją su visuomenės jėgų reiškimusi ir sudaryti tiksliausią teisinę tvarką, užpildytą visuomeniniu turiniu, negali būti pavyzdys kilusiai iš perversmo laikinosios valdžios diktatūrai, nes tų dviejų diktatūrų esmė nėra nei vienoda nei kita kitai tolygi.

Tad jei nuolatinė veikli perversmo vyriausybės diktatūra nėra vykdoma, tai laikinoji precedentinė, kilusi iš perversmo, santvarka turi būti pakeista arba pačios laikinosios valdžios sudarytąja kuria nors pastovia konstitucine santvarka, arba tos laikinosios valdžios užfiksuotu konstituciniu provizoriumu. Laikinosios santvarkos ilgas tęsimas, valstybės organizacijos neaiškumas, atskirų jos funkcijų neaprūpinimas, kūrybos išsižadėjimas ir gyvenimas einamąja valanda be vykdomojo plano ir programos — tai dalykas ilgesniam laikui nesveikas ir įnešantis į valstybės gyvenimą kažkokį neramumą, netikrumą ir nervingumą, kuriame gali plėstis tiktai teisinė demoralizacija ir anarchijos palinkimai.

Šitokia laikinosios precedentinės santvarkos ir laikinosios valdžios būtis, kurioje įstatymų leidžiamoji funkcija buvo visiškai sustojusi ir valstybės valdymo aparatas veikė inercija be jokios kūrybos ir be jokio tikslaus statybinio valstybės organizacijos plano, tęsėsi iki 1928 m. gegužės mėn. Tai buvo tikrai napakenčiama būtis. Gyvų valstybių tarpe Lietuva buvo lyg vidaus letargu užmigusi.

Bet, pagaliau, 1928 m. gegužės 15 d. vyriausybė, kuri iki tol buvo laikina, kaip laikina ir faktina buvo iki tol pati konstitucinė vaistybės būtis, visai nuosekliai padarė tą žingsnį, kuris einant perversmo išdavų logika turėjo būti padarytas. Respublikos Prezidento buvo priimtas ir gegužės 25 d. paskelbtas pagrindinis konstitucinės santvarkos aktas, pavadintas „Lietuvos Valstybės Konstitucija". Šiuo buvo padarytas galas tai laikinajai būsenai, kuriai galėjo tikti formulė: nei diktatūra, nei konstitucija.

Šios konstitucijos paskelbimu buv. laikinoji vyriausybė, kurios sudėtis liko ta pati, aiškiai išsižadėjo diktatūros, kurios potencialinis galimumas glūdėjo perversmą sudarytoje laikinojoje būtyje ir kuri buvo konkrečiai pavartota tam vienam tos vyriau-

sybės konstituciniam aktui — gegužės mėn. konstitucijai paskelbti. Paskelbus ją, diktatūra savaime išnyko ir valdžia buvo įvesta į tam tikrą teisinės konstrukcijos vagą.

Tuo pačiu 1926 ir 1927 m. perversmų išdavos buvo pagaliau likviduotos. Tiesa, tas jų likvidavimas, einant pačia 1928 mt. konstitucijos mintimi ir jos 106 str. nuostatu, dar nėra galutinis, bet tai jau yra likvidavimo konstitucinis provizoriumas, nuo kurio be naujo perversmo vyriausybė jau atsisakyti negali, o, be abėjo, atsisakyti ir neįori, nes šis provizoriumas yra jos pačios nustatytas ir jis užfiksuoja daugumą tų senosios konstitucinės santvarkos pakeitimų, kurie atatinka buv. perversmų siekimus. Šis konstitucinis provizoriumas, kuris einant 106 str. turės būti „tautos atsiklausimu" 10 metų laikotarpy „patikrintas" (tenka suprasti — ratifikuotas ar sankcionuotas), sudaro veikiančią Lietuvoje jos pozityvinę konstitucinę teisę, kurios nuostatai juridiškai aprėžia pačią valdžią.

Koks gi yra tas konstitucinis tuo tarpu provizoriumas, turįs tautos ratifikavimu virsti pastoviu ir nuolatiniu Lietuvos Respublikos konstitucinės santvarkos režimu, ir kuo jisai skiriasi nuo 1922 m. konstitucijos įkurtosios santvarkos?

1928 m. gegužės mėn. konstitucija demokratinės respublikos pobūdžio nenaikina ir iš esmės nekeičia. Ji ne tiktai jo nenaikina ir neužgauna, bet dar ryškiau, negu 1922 m. konstitucija, jį pabrėžia, išplėsdama piliečių - rinkikų, vadinasi, teisinės tautos galią ir kiek pagilindama pusiau-tiesioginio demokratinio valdymo institucijas (ypač fakultatyvinį ratifikacijos referendumą ir liaudies veto).

Tiesa, demokratinės santvarkos pobūdžio atžvilgiu abejojimų galėtų sukelti 1928 m. konstitucijos įžanga, ypač palyginus ją su 1922 m. konstitucijos įžanga. Paprastai konstitucijos įžanga, nors yra labiau deklaratyvinio negu imperatyvinio pobudžio (tokia bent yra jos išorinė iškilminga konstrukcija, kurioje tačiau slepiasi vyriausias visai santvarkai imperatyvas), yra viena charakteringiausių konstitucijos vietų, rodančių pačią konstitucinės santvarkos idėją ir pačią jos kūrėjų statybinę mintį, vadovaujančią konstitucinei kūrybai. 1922 m. konstitucijos įžanga yra aiškiai ir grynai demokratiška. Ji kalba „Lietuvos Tautos", kaip konstitucijos kūrėjos, vardu, ji tą vieną Tautą daro vienintele savo likimo ir savo valstybinio tvarkymosi — konstitucijos—sprendėja. Dievo Visagalio paminėjimas pirmoje vietoje rodo tiktai pačios Tautos pasitikėjimą Dievo Apveizda ir jos nusistatymą derinti savo veikalą su Dievo Apveizdos veikimu žmonėse; dėkingas paminėjimas Lietuvos sūnų pastangų ir aukų Tėvynei išvaduoti ir valstybinei nepriklausomybei atstatyti rodo tiktai tos tautos jausmą ir įvertina sąlygų sudarymą Tautos konstitucinei kūrybai; toliau nurodomi Tautos siekimai jai pačiai laisvai besitvarkant savo valstybėje, o konstitucijos teksto autoriai, kurių debatais ir balsavimu ji buvo nustatyta, pavadinami Tautos „įgaliotais at-

stovais". Žodžiu, įžangos konstrukcija aiški, ir mes joje matome savarankią Tautą, pilną ir vienintelę savo Valstybės šeimininkę, kuri daro tai ir taip, ką ir kaip ji randa tinkama.

Visai kitaip sukonstruuota 1928 m. konstitucijos įžanga. Čia yra visos „oktrojuotos" (vadinasi, suteiktosios) konstitucinės žymės. Čia jau ne Tauta, bet Respublikos Prezidentas, viso Ministerių Kabineto pritariamas, nusprendė paskelbti konstituciją. Vadinasi, čia Respublikos Prezidentas, kaip valstybės valdžios vadas, kaip Respublikos viršūnė, kaip aukščiausias visos valstybės galios laikytojas, pats, savo artimiausių bendradarbių pritariamas, savo politine jėga nusistatė suteikti Lietuvos Valstybei tą konstituciją. Kiti įžangos sakiniai, kuriuose nurodomos to nusistatymo subrendimo sąlygos (susirinkimas iškilmingan posėdin kariuomenės šventės dieną, to susirinkimo aukštasis tikslas — „su padėka paminėti žygių, padarytų per dešimtį metų Lietuvių Tautos, ypačiai jos geriausių vaikų, ginklu apgynusių nepriklausomą Lietuvos likimą ir nuolat esančių jos sargyboje"), suteiktosios konstitucijos pobūdžio nekeičia ir tipingos demokratinės spalvos įžangai nesuteikia: tai rodo tiktai rimtą ir garbingą Respublikos Prezidento ir Ministerių Kabineto jausmų ir minčių atmosferą, kurioje galutinai yra subrendęs Respublikos Prezidento ir Ministerių Kabineto nusistatymas ir įvykęs Respublikos Prezidento „sprendimas" tą konstituciją paskelbti.

Ši įžanga labai nuosekliai ir tiksliai atvaizduoja tą konstitucinės santvarkos arba jos provizoriumo užfiksavimo metodą, kuris logiškai turėjo eiti iš susidariusios abiem perversmais laikinosios konstitucinės būties. Jei senoji konstitucinė santvarka buvo ne atsitiktinai, bet tiksliai perversmais suardyta, tai naujoji provizorinė ar galutinė tegalėjo būti nustatyta tų veiksnių, kuriuos perversmai iškėlė į pačią valdžios viršūnę ir kurie turėjo politinę galią: tai ir buvo Respublikos Prezidentas, Ministerių Kabineto pritariamas; jis buvo sprendėjas.

Jeigu Respublikos Prezidento faktinė politinė galia, kuria eidamas jis tą konstituciją nusprendė paskelbti, būtų turėjusi, kaip tai iš įžangos pirmuoju žvilgsniu atrodo, pačios konstitucijos ir jos sudaromos santvarkos titulo reikšmės, tai, žinoma, visa, kas šiuo būtų kuriama, nebūtų turėję jokio demokratinio pobūdžio. Bet šitos įžangos reikšmė nėra tokia; tai ne pačios konstitucijos titulas; tai tik konstitucinio provizoriumo titulas. Šios įžangos reikšmė visiškai aiškėja sąryšy su mūsų jau minėtu 106 str. nuostatu, kuris paveda Tautai patikrinti tą konstituciją referendumu. Tautos referendumo teigiamos išdavos — štai būsiąs tikras sudaromos konstitucinės santvarkos titulas, kuris vienas galėsiąs provizoriumą galutinai sutvirtinti. Tokia konstitucinio titulo konstrukcija yra visai demokratiška: ji visiškai atatinka pagrindinį konstitucijos 1 str. 1 ir 2 abzacų dėsnį, kuriuo Lietuvos Valstybė yra demokratinė respublika, ir suverenine valstybės valdžia priklauso Tautai. Jei 106 str. nuostato nebūtų buvę, tai tada 1928

met. konstitucijos įžanga, be abejo, prieštarautų tam demokratinės respublikos ir tautos suvereniteto dėsniui.

Tiesa, tas konstitucijos demokratinio „patikrinimo" momentas, kuris galutinai turi likviduoti provizoriumą ir suteikti konstitucinei santvarkai pastovų demokratinį titulą, yra nukeltas į ateitį, kuri gali būti gana tolima („ne vėliau kaip per dešimtį metų"), bet paties dėsnio tai neužgauna.

1928 m. konstitucijos įžangoje yra dar vienas išsitarimas, be abejo, ne atsitiktinai, bet sąmoningai ten įdėtas, kuris galėtų sukelti abejojimą, ar konstitucijos sumanymo konstrukcija iš tikrųjų yra demokratiška ir ar toji „Tauta", kuriai einant tos konstitucijos 1 str. priklauso suvereninė demokratinės Lietuvos Respublikos valdžia ir kuri (106 str) turi tą Respublikos Prezidento sprendimu paskelbtąją konstituciją patikrinti, iš tikrųjų yra ne kas kita, kaip toji tauta, kurios sąvoka yra demokratinėje konstitucinėje doktrinoje tvirtai nustatyta. Būtent, 1922 m. konstitucijos įžanga aiškiai kalba „Lietuvos Tautos" vardu, 1928 gi metų konstitucija mini įžangoje ne „Lietuvos", bet „Lietuvių" tautą. Čia tarp dviejų šių terminų („Lietuvos Tauta" ir „Lietuvių Tauta") yra ne niuanso, bet esmės skirtumas. Lietuvos tauta — tai klasikiškoji demokratinės valstybinės teorijos teritorinė tauta, kuri susideda iš visų tam tikros teritorijos žmonių, iš visų teritorinės valstybės narių — jos piliečių, neatsižvelgiant į jokias individualines arba socialines tų žmonių ypatybes, tad tarp kita ko, neatsižvelgiant ir į jų nacionalinę tautybę: ji yra teisinės tautos (piliečių-rinkikų kolegijos) anoniminės narių daugumos atstovaujama. Visai kas kita „Lietuvių Tauta": tai yra tam tikras nacionalinis socialinis junginys visuomenėje.

1922 m. konstitucijos įžangoje „Lietuvos Tauta" dėkingai mini „savo sūnų" pastangas ir aukas Tėvynei ir valstybinei nepriklausomybei, o 1928 m. konstitucijos įžangoje Respublikos Prezidentas su Ministerių Kabinetu iškilmingame posėdy su padėka mini „Lietuvių Tautos" ir „jos geriausių vaikų" panašius žygius. Pirmoji formulė yra labiau demokratiška — šiuo atžvilgiu jai nieko negalima prikišti; antroji formulė labiau atatinka socialinę tikrenybę, nes, be abejo, ne tiek anoniminė teritorinė individų dauguma, kiek tam tikri konkretūs socialiniai veiksniai, jų tarpe ypač kaip tik Lietuvių Tauta per savo sąmoningąjį avangardą su savo vadais ir geriausiais sūnais — nors ir ne ji viena — Lietuvos valstybę įkūrė ir jai apginti savo jėgą, kartais net ir gyvybę, paaukojo; bet jeigu ši formulė yra artimesnė gyvajai socialinei tikrenybei, tai užtai mažiau atatinka klasikiškąją demokratinę suvereninės tautos sąvoką. Ir gali kilti klausimas, ar iš šito konstitucijos įžangoje „Lietuvos Tautos" pakeitimo „Lietuvių Tauta" nebus padaryta išvadų, keičiančių demokratinę respubliką nacional-demokratine. Tačiau įsiskaitę į konstituciją jos sudaromoje konstitucinėje santvarkoje tų išvadų nerandame. Visose konstitucijos vietose, kur kalbama apie kurį nors tautos

veikimą, turima galvoje piliečiai-rinkikai (teisinė tauta), kurių sąvoka nėra nustatyta jokiu nacionaliniu ar kitokiu socialinės priklausomybės veiksniu. Tad ir einant 1928 m. konstitucija suvereninė yra Lietuvos teritorinė tauta, o ne vien tik Lietuvių Tauta, ir teisinė Lietuvos Valstybės forma — demokratinė, o ne nacional-demokratinė respubiika.

Demokratinis dėsnis naujoje konstitucinėje santvarkoje yra, kaip sakiau, net stiprinamas, palyginus su 1922 m. konstitucine santvarka. Šiuo atžvilgiu yra bendra abiem konstitucijom tai, kad respublika yra demokratinė, kad toje respublikoje tautai „priktauso" „suvereninė" valdžia, o konstitucijos sudaromieji vyriausieji valdž os organai — Seimas, Vyriausybė ir Teismas — tiktai vykdo valdžią (2 str.), bet ji jiems nepriklauso, tačiau ir vykdyti jie tegali konstitucinę, o ne suvereninę valdžią.

Kai del demokratinio dėsnio, kuris reikalauja, kad visi konstitucinės, vadinasi, įsteigtosios („pouvoirs constitués") galios organai savo personaline sudėtim būtų kilę iš teisinės tautos (piliečių-rinkikų kolegijos), tai 1928 m. konstitucija šiuo atžvilgiu eina toliau, negu 1922 m. konstitucija. Pastaroji tiktai vieną Seimą jungia betarpiškai su teisine tauta, pavesdama jai rinkti Seimo atstovus; Respublikos Prezidentą skiriant tarpininkauja jau Seimas, nes ne pati teisinė tauta, o jos išrinktasis Seimas jį renka; kitus vyriausiuosius organus ir valdininkus skiria jau Seimo išrinktasis Respublikos Prezidentas arba jo skirtieji ministeriai ir t.t. Vadinasi, visas personalinis konstitucinės valdžios ryšys su tauta ėjo, 1922 m. konstitucijos režimu, per Seimo narių rinkimus. 1928 m. konstitucija praplečia teisinės tautos kišimąsi į konstitucinės valdžios organų personalinę sudėtį. Be Seimo, kuris yra renkamas tiesioginiu teisinės tautos balsavimu (2 str.), Respublikos Prezidentas taip pat yra renkamas teisinės tautos, nors ir ne jos pačios tiesiog, bet per jos ad hoc išrinktus rinkikus, kurie konstitucijos vadinami „ypatingais Tautos atstovais" (43 str.; tai yra Amerikos Jungtinių Valstybių ir Suomijos Respublikos Prezidento rinkimų tvarkos dėsnis (plg. USA konstitucijos II str. 1 skyriaus 2 p. ir Suomijos 1919 m. konstitucijos 23 str.). Tai, be abėjo, labiau jungia Respublikos Prezidentą su teisine tauta, negu jo rinkimų metodas per Seimą. Tiesa, gal čia buvo turėta galvoje ne tiktai, o gal ir ne tiek demokratinio veiksnio sustiprinimas konstitucinės valdžios konstrukcijoje, kiek pasiekimas Respublikos Prezidento, o per tai ir apskritai vyriausybės, didesnės nepriklausomybės nuo parlamento, vadinasi, gal tai buvo padaryta ypač valdžios santvarkos režimo pakeitimo sumetimais, nes, kaip toliau pamatysime, šita vyriausybės stiprinimo ir jos pariteto su Seimu garantavimo tendencija iš viso 1928 m. konstitucijoje yra ryški, bet lygiai taip pat Respublikos Prezidento rinkimų tvarka per Seimą 1922 m. konstitucijoje buvo nustatyta jos sudaromojo kontinentinio parlamentarizmo režimo (artimojo Seimo diktatūrai) sumetimais, demokratinės gi tvarkos sumeti-

timais 1928 m. konstitucijos nuostatas apie Prezidento rinkimus yra tikslesnis, nes labiau atatinka demokratijos dėsnius.

Dar ryškesnis demokratinio prado konstitucinėje santvarkoje sutvirtinimas yra pusiau-tiesioginio valdymo institucijos praplėtimas. 1922 m. konstitucijoje buvo numatyti tiktai du tokių institucijų atsitikimai: a) liaudies iniciatyva įstatymams leisti (ją gali iškelti 25 tūkstančiai piliečių-rinkikų), tačiau be jokios sankcijos, jei Seimas iniciatyvos iškeltąjį įstatymo sumanymą atmeta (20 str.), ir iniciatyva konstitucijai pakeisti arba papildyti (ją gali iškelti 50 tūkstančių piliečių-rinkikų—102 atr.) ir b) liaudies veto (apeliacija į tautą) ir fakultatyvinis sankcijos referendumas, bet išimtinai Seimo priimtiems konstitucijos pakeitimo arba papildymo sumanymams, o ne šiaip paprastųjų įstatymų sumanymams, bet ir čia tam tikru atsitikimu (jei konstitucijos pakeitimas ar papildymas Seimo buvo priimtas $^4/_5$ visų atstovų balsų dauguma) tas referendumas ir liaudies veto veikti negalėjo (103 str.).

1928 m. konstitucija tvarko pusiau-tiesioginį demokratinį valdymą šitaip: a) liaudies iniciatyva įstatymams leisti ir konstitucijai pakeisti ar papildyti—tokia pat, kaip 1922 m. konstitucijoj (1928 m. konstitucijos 22 str. ir 103 str.); b) liaudies veto ir fakultatyvinis sankcijos referendumas Seimo priimtiems konstitucijos pakeitimo ar papildymo sumanymams labai panašus į tokius pat liaudies veto ir referendumą 1922 m. konstitucijoj, tiktai su vienu tam tikru to referendumo (ne liaudies veto) susiaurinimu ir vienu tam tikru to referendumo ir liaudies veto praplėtimu, butent, referendumo galimumas (fakultatyvas) susiaurintas tuo, kad Seimo atstovai jo pareikalauti negali (einant 1922 m. konstitucija, tai galėjo pareikalauti $^1/_4$ dalis visų atstovų), liaudies gi veto ir referendumo fakultatyvas praplėsti tuo, kad dabar jie yra taikytini visiems be išimties Seimo priimtiems konstitucijos pakeitimo ir papildymo sumanymams, vadinasi, ir tiems, kurie buvo seimo priimti $^4/_5$ visų atstovų balsų dauguma ir kuriems, einant 1922 m. konstitucija, nei liaudies veto, nei referendumas negali būti taikomas; c) liaudies veto (apeliacija į tautą) ir fakultatyvinis sankcijos referendumas visiems Seimo priimtiems šiaip paprastiesiems įstatymams panašiomis, kad ir nevisai tomis pačiomis sąlygomis, kuriomis yra nustatyta analogiškas liaudies veto ir fakultatyvinis referendumas konstitucijos pakeitimams ir papildymams (1928 m. konstitucijos 105 str. 1 abzacas; nesuprantama, kodel šis nuostatas, būdamas iš esmės bendrojo pobūdžio ir nuolatinis, įdėtas įvedamųjų nuostatų skyriuje; lygiai taip pat nesuprantama, kodel antrame to paties 105 str. abzace pavedama įstatymui nustatyti būdas ir tvarka tiktai to konstitucijai keisti referendumo, kuris yra numatytas 104 str., o ne to paprastiems įstatymams referendumo, apie kurį kalbama 105 str. 1 abzace ir kuris taip pat yra reikalingas jo būdo ir tvarkos nustatymo; tai yra du ryškūs sistemos ir redakcijos netobūlumai); Seimo priimamiems paprastiesiems įstatymams 1922 m. konstitucija nei liaudies veto, nei jokio referendumo nežinojo.

Praplėsdama demokratinio pusiau-tiesioginio valdymo ribas, 1928 m. konstitucija užtai dviem kitais momentais demokratinio veiksnio reiškimąsi siaurina. Vienas iš tų momentų pagilina reprezentacinį konstitucinės valdžios valdymo pobūdį prieš demokratinį tiesioginį. Tai daro tas nuostatas (27 str.), kuris pailgina Seimo kadencijos laiką; būtent, dabar Seimas renkamas penkeriems metams; einant 1922 m. konstitucija (25 str.) jis buvo renkamas trejiems metams. Žinoma, juo trumpesnis atstovo kad ir reprezentacinio mandato terminas ir juo dažniau kartojami periodiniai Seimo rinkimai, juo žymesnė yra piliečių-rinkikų (teisinės tautos) įtaka atstovų veikimui, juo labiau atstovai jaučiasi suvaržyti rinkikų norais ir atsižiūri į juos, juo ryškiau atstovų darbas atatinka atstovaujamųjų nusistatymą. 1922 met. konstitucijoje trumpas Seimo kadencijų laikas buvo viena iš rimtesnių pataisų tos konstitucijos sudaromam „seimokratiniam" režimo palinkimui; tai buvo Seimo galios varžymas teisinės tautos galia. Pailginant Seimo kadencijos laiką, paties Seimo reprezentacinė galia išplečiama. Tai gal vienintelis 1928 m. konstitucijos nuostatas, kuriuo Seimo galia stiprinama, bet čia ji stiprinama ne prieš Vyriausybę, kurios viršūnėje statomas teisinės tautos renkamas dar ilgesniam laikui (7 metams) Prezidentas, o prieš teisinę tautą, kas užgauna betarpišką demokratinį dėsnį. Tad didinant paties Seimo reprezentacinę galią, kartu tuo pačiu mažinama jo demokratinis autoritetas. Tokiu būdu šis vienintelis reprezentacinis Seimo galios išplėtimas jo demokratinio autoriteto kaina yra visiškai suderintas su bendrąja 1928 m. konstitucijos tendencija panaikinti seimokratinę parlamento hegemoniją vyriausybei ir atstatyti vyriausybės paritetą su Seimu. Pagaliau, kadangi 1928 m. konstitucija ardo valdžios santvarkoje pačią seimokratiją, tai, žinoma, atkrinta ir seimokratijai pataisų reikalas.

Antras momentas, kuris demokratinio radikalizmo atžvilgiu stato 1928 m. konstituciją kiek žemiau už 1922 m. konstituciją, reiškiasi teisinės tautos (piliečių-rinkikų kolegijos) struktūroje. Dalyvauti teisinėje tautoje 1928 m. konstitucija nustato aukštesnį amžiaus cenzą — 24 metus (26 str.); 1922 m. konstitucija buvo nustačiusi šį cenzą žemesnį — 21 metus amžiaus (24 str.).

Žinoma, amžiaus, kaipo tam tikro psichinio subrendimo, cenzas yra laikomas tuo vieninteliu cenzu, kuris jokiems demokratiniams dėsniams neprieštarauja, net tada, jei mes turėtume galvoje tą demokratijos srovę, kuri linksta žiūrėti į politinį balsavimą, kaip į piliečio subjektyvinę teisę, o ne į jo socialinę tarnybinę funkciją, ir kuri todel, atmesdama piliečių kategorijų cenzūravimą tam tikromis kvalifikacijomis tai funkcijai atlikti, griežtai laikosi visuotinio ir lygaus balsavimo tezių, kaipo pagrindinių ir esminių demokratijoje. Žinoma, balsavimo visuotinumas neatleidžia nuo reikalingumo nustatyti kurias nors subrendimo ribas, kad ir amžiaus cenzą, ir nenumato absurdo, kuris suda-

rytų to visuotinumo praplėtimas į vaikus, o net į vos gimusius kūdikius, o iš kitos pusės amžiaus cenzas neprieštarauja demokratinei lygybei, nes paliečia visus individus lygiai, kadangi laikas visiems lygiai eina; vis tiek kurią amžiaus ribą mes nustatytume, visi individai be jokio skirtumo, jei tik prieš tai nemirs (tačiau mirusiems, kurie nei teisių, nei funkcijų socialiniame bendravime neturi, negali būti padaryta teisinės ar politinės skriaudos), lygiai greit, skaitant nuo savo gimimo dienos, tą amžių pasieks, neatsižvelgiant į bet kuriuos savo fizinius, psichinius, individualinius ir socialinius privalumus. Amžiaus cenzas, kaipo subrendimo riba, bus nustatytas atsižvelgiant į tai, kurie tam subrendimui reikalavimai statomi. Jokių objektyvių tvirtų kriteriumų, subrendimo momentui nustatyti, nėra, o kadangi žmogus per visą savo amžių bręsta, kol del senatvės ar ligos nepradeda regresuoti, tai subrendimo momentas galima kelti ne tiktai nuo 21 metų amžiaus į 24 metus, bet ir į 30, 40, 50, o gal net į 60, o kartais ir dar daugiau metų amžiaus. Tačiau vis delto juo žemesnis yra amžiaus cenzas politinio balsavimo teisei, vadinasi, dalyvavimui teisinėje tautoje, juo teisinės tautos sudėtis yra platesnė ir artimesnė visuotinumui, apimančiam visą gyvą fizinės tautos kartą, ir atvirkščiai. Žinoma, tai liečia ypač aktyvinę balsavimo teisę, nes amžiaus cenzo pakėlimas teisei būti išrinktam (pasyvinei rinkikų teisei), kuri turi žymiai aiškesnį funkcijos, negu subjektyvinės teisės, pobūdį, dar mažiau demokratiniams dėsniams prieštarauja. Čia yra ne tiek demokratijos užgavimas, kiek dirbtinis politinio meno padarinys, kuriuo siekiama pastovios konservatyvinės krypties valstybės funkcijoje sustiprinimas prieš radikalinių pažangos veiksnių griežtumą, nes bendrai pastebima, jog senesnieji žmonės yra labiau linkę palaikyti esamąją tvarką, prie kurios jie yra prisitaikę ir apsipratę, ir bendrai jie atsargesni, mažiau turi drąsos ir tiksliau visa svarsto, o jaunieji labiau pasiduoda jausmams ir ūpui, nemato arba nenori vertinti kliūčių ir priemonių, pasitiki tik savimi ir yra linkę ardyti esamąją tvarką savo svajonėms pasiekti. Tad čia yra konstitucijos sumanytojų konservatyvinės socialinės pakraipos reiškinys.

Tiek apie 1928 m. konstitucijos demokratinį pobūdį. Šiuo atžvilgiu kai kuriais momentais ji pagilina, o kitais slopina demokratinę konstitucinės santvarkos esmę. Bendrai ji šiuo atžvilgiu 1922 m. konstitucijos dvasiai neprieštarauja.

Tačiau ne šitai yra svarbiausia ir ryškiausia naujoje konstitucinėje santvarkoje, palyginus ją su senąja. Konstitucinės valdžios santvarkos režimo pakeitimas — štai žymiausia ir svarbiausia naujosios konstitucijos sritis, štai parversmų įvykdytos konstitucinės reformos tikrasis raktas. Kas iš tikrųjų naujoje santvarkoje pakeista — tai konstitucinės valdžios mechanizmas. Net ir visi tie demokratinio dėsnio praplėtimai ar susiaurinimai, kuriuos iššiūrėjome, iš tikrųjų kaip tik tam yra sunaudojami ir

kaip tik sąryšy su tuo mechanizmo pakeitimu jie mums visiškai aiškėja.

Pats konstitucijos režimo tipas — parlamentarizmas — yra paliktas. Tačiau parlamentarizmo yra keli metodai ar kelios rūšys, jų tarpe ypač du metodu, apie kuriuodu čia galima kalbėti: a) klasikiškas XIX amžiaus Anglų parlamentarizmas ir b) prancūziškas arba Europos kontinentinis parlamentarizmas, besiplėčiantis ypač parlamentinėse demokratinėse reprezentacinėse respublikose, kurį jau buvome minėję šio rašinio pradžioje. Kiti parlamentarizmo metodai — nepilnas parlamentarizmas, kuris veikė Anglijoje XVIII amž. ir XIX jo pradžioje, arba naujausis Anglų perlamentarizmo metodas, kuriame ryški yra premjero (Ministerio-pirmininko) hegemonija parlamento rūmams, bet pati premjero institucija, einant savotiškais pusiau-tiesioginio demokratinio valdymo precedentiniais padariniais, virsta plebiscitine,— čia gali būti visai neimami galvon, nes jiems atsirasti Europos kontinento valstybėse nėra tų ypatingų politinių bei konstitucinių sąlygų, kurios yra Anglijoje.

Klasikiškas angliškas parlamentarizmas reiškiasi tokiu paritetiniu parlamento ir vyriausybės, kaipo lygių veiksnių, bendradarbiavimu tiek įstatymų leidime tiek valdyme, kuris yra paremtas jų abiejų tarpusaviu pasitikėjimu, o nesant jųjų tarpe pasitikėjimo, arba ministerių kabinetas, kaipo veiklusis vyriausybės organas, kuris per kontrasignaciją ir paties Respublikos Prezidento aktams yra veiklus, turi pasišalinti, arba parlamentas (Anglijoje — tiktai Žemesnieji Bendruomenių Rūmai, kai kitur — tai gali liesti arba vienus rūmus arba abejus rūmus) turi būti paleistas. Tad klasikiškas parlamentarizmas numato vyriausybę, susidedančią iš dviejų organų: valdovo ar prezidento, kuris politiškai yra visiškai neatsakingas, ir parlamentarinio ministerių kabineto, kuris yra reikalingas parlamento (bent žemesniųjų rūmų) pasitikėjimo; būtinos klasikiškojo parlamentarizmo institucijos yra visų valdovo ar prezidento aktų kontrasignacija ir parlamento (bent žemesniųjų rūmų) paleidimo galia, kaipo viena iš dviejų galimų sankcijų kilusiam tarp vyriausybės ir parlamento (bent žemesniųjų rūmų) konfliktui išspręsti.

Prancūziškasis kontinentinis parlamentarizmas nuo klasikiškojo skiriasi pariteto tarp vyriausybės ir parlamento naikinimu reprezentacinio parlamento hegemonijos naudai. Karikatūriška šio parlamentarizmo forma yra vad. seimokratija, sudaryta klasikišku Prancūzų Didžiosios Revoliucijos Konvento diktatūros pavyzdžiu, kur reprezentacinis vienerių rūmų parlamentas apima visą galią tiek įstatymų leidimo, tiek valdymo (kartais net ir teismo) sritį, visur veikdamas per jam griežtai priklausančius ir jo įsakymais veikiančius organus — agentus. Apie įvairius, labai toli nuėjusius šia kryptimi, konkrečius kai kurių valstybių režimus ir apie būdus, kuriais tatai pasiekiama, mes jau turėjome progos kalbėti šio rašinio pradžioje. Mes matėme, kad

šiai krypčiai priklausė ir mūsų 1922 m. konstitucijos nustatytas režimas. Žinoma, tarp klasikiškojo parlamentarizmo ir kontinentinio, o juo labiau ir visiškos seimokratijos, gali būti labai daug konkrečių niuansų.

Ir štai 1928 m. konstitucija, išlaikydama parlamentarizmą, pasuka jį iš kontinentinio prancūziškojo metodo vagos labiau į klasikišką jo vagą. Tai reiškia, kad režimo pakeitimai, vykdomieji 1928 m. konstitucijos, palyginus su 1922 m. konstitucijos sudarytu režimu, siekia Seimo hegemonijos panaikinimą, Vyriausybės pariteto su Seimu atstatymą ir tuo paritetu jų santykiavimo (arba bendradarbiavimo) parėmimą. Iš to mums aiškėja, kad konstitucinė reforma turi silpninti Seimą ir stiprinti Vyriausybę. Iš tikrųjų taip ir yra. Ar šiuo keliu einant ir stiprinant Vyriausybę o silpninant Seimą nebus kartais prieita Vyriausybės hegemonija Seimui vietoje naikinamos Seimo hegemonijos Vyriausybei — tai yra, žinoma, viena iš tų problemų, kurios taip pat reikia turėti galvoje, kai teks jau ne tiktai analizuoti, bet ir vertinti 1928 m. konstitucija.

Iš karto tenka pastebėti, kad vis delto šis režimo pasukimas prieš Seimo hegemoniją nėra tiek griežtas, kad visiškai naikintų bet kurias prancūziškojo parlamentarizmo žymes 1928 m. konstitucijoje. Tai liečia ypač kategorišką imperatyvą Ministerių Kabinetui ir kiekvienam atskiram ministeriui atsistatydinti, kai Seimas $^{3}/_{5}$ visų Seimo narių balsų dauguma pareiškia jam nepasitikėjimą (60 str. 2 abz.). Tiesa, čia šitas, savaime labai svarbus, Seimo hegemonijos vyriausybei elementas, yra labai žymiai aprėžiamas reikalavimu nepasitikėjimui kvalifikuotos daugumos, nes iš to tenka padaryti išvada, kad tais atsitikimais, kai nepasitikėjimas yra išreikštas tik paprastąja balsų dauguma, turi veikti klasikiškojo parlamentarizmo dėsnis, kuriuo konfliktas yra likviduojamas aut-aut: arba kabinetas atsistatydina arba Seimas paleidžiamas, bet vis delto, bent to aprėžimo ribose (kai jau toji kvalifikuota dauguma Seime nusistatė), Seimo sprendimas turi Vyriausybei (kabinetui) imperatyvinės galios.

Išžiūrėkime dabar, kuo ir kaip Vyriausybės galia ir funkcija stiprinama, o Seimo silpninama. Jau visa tai, kas mūsų buvo pasakyta apie tiesioginio demokratinio veiksnio gilinimą ir išplėtimą 1928 m. konstitucijoje, sudaro kartu Seimo galios ir autoriteto susilpninimą, nes Seimas, kurio nutarimai yra skųstini teisinei tautai ir gali būti reikalingi tautos tikrinimo ir sankcijos, savaime turi mažiau autoriteto ir mažiau tinka hegemonijai, negu toks Seimas, kurio nutarimai yra galutiniai. Juo labiau tai yra žymu, kai tuos Seimo nutarimus (jo priimtus įstatymų projektus) užprotestuoti tautai gali kaip tik Vyriausybės organas — Respublikos Prezidentas, kurio autoritetui ir galiai tai kaip tik teigiamai patarnauja. Lygiai taip pat Respublikos Prezidento rinkimų perkėlimas iš Seimo į teisinę tautą (į tautos renkamus ypatingus Prezidento rinkikus) mažina Seimo įtaką Vyriau-

sybei ir kenkia jo hegemonijos išplėtimo galimumui, kartu labai žymiai keldamas Respublikos Prezidento, kaipo tautos pasitikėjimo vyro, autoritetą demokratijoje ir, be abejo, patarnaudamas jo visiškam paritetui su Seimu. Pagaliau tas nuostatas, kuris, pailgindamas Seimo kadencijos laiką, pagilina reprezentacinę Seimo nepriklausomybę teisinei tautai, demokratijoje kaip tik jo autoritetingumui gali pakenkti.

Kaip gi kitais atžvilgiais 1928 m. konstitucijoje yra konstruuojama Respublikos Prezidento institucija ir bendrai Vyriausybė, kurios antrasis organas — Ministerių Kabinetas — tebėra Seimo kontroliuojamas, atsako prieš jį už savo iniciatyvinį valdymą, o kvalifikuotai Seimo daugumai pareiškus jam nepasitikėjimą, turi atsistatydinti.

Respublikos Prezidentas, žymiai sustiprintas tautos rinkimu, dar stiprinamas tuo, kad yra renkamas septyneriems metams (1928 m. konstitucijos 43 str.). Einant 1922 m. konstitucija (41 ir 44 str.) jis buvo renkamas Seimo ir tiktai trejiems metams. Tenka dar turėti galvoje tai, kad tautos rinkimo titulas turi didesnės svarbos Respublikos Prezidento autoritetui, negu Seimui. Būtent, Seimas tsusideda iš daugybės narių, kurių kiekvienas, kad ir yra formaliai demokratinėmis reprezentacinėmis funkcijomis laikomas visos tauos, o ne tiktai balsavusių už ji piliečių, arba tam tikros rinkimų apygardos, atstovas, iš tikrųjų yra išrinktas tiktai vienos apygardos, vienos piliečių rinkikų dalies; jo mandatas nėra patikrintas visos teisinės tautos balsavimu. Kas kita Respublikos Prezidentas: jis yra visos teisinės tautos pasitikėjimo vyras. Jis vienas šiuo titulu sveria tiek, kiek visas Seimas en bloc. Juo ryškiau tai yra žymu ten, kur Seimas yra renkamas proporcine rinkimų sistema, o kaip tik ši sistema yra konstitucijos (tiek 1922, tiek 1928 m.) nustatoma Seimo narių rinkimams. Pačioje proporcinės rinkimų sistemos esmėje glūdi atskirų teisinės tautos dalių, atskirų visuomenės socialinių grupių, o ne vienlypės tautos atstovavimas, tad atstovai Seime, virsdami tų įvairių grupių ir partijų nusistatymų ir reikalų reiškėjais, negali turėti to demokratinio autoriteto, kurio turi visos tautos išrinktas vienas asmuo—Respublikos Prezidentas. Tad jis vienas yra ne tiktai lygus Seimui, bet dar turi tai, ko nei atskiras Seimo narys, nei jokia Seimo dalis neturi: visos tautos pasitikėjimą.

Be to, 1928 m. konstitucija leidžia Prezidentą perrinkti be jokio aprėžimo (46 str.) Vadinasi, jis gali būti perrenkamas ligi gyvos galvos. 1922 m. konstitucija (44 str. 4 abz.) neleido tą patį asmenį rinkti Prezidentu daugiau, kaip dviem trimečiam paeiliui. Žinoma, iš vienos pusės neaprėžtas perrinkimo galimumas gali daryti Prezidentą labiau pareinantį nuo teisinės tautos ir, jeigu jam rūpi perrinkimas, gali jį versti labiau skaitytis su besikeičiančiu teisinės tautos nusistatymu ir ūpu; tai kiek varžo Prezidentą ir neduoda jam pilnos laisvės išplėsti savo asmeninio nusistatymo. Bet užtai, jeigu čia šiuo atžvilgiu didinama demokratinė Respublikos Prezidento drausmė, tai iš kitos pusės patekęs

į Prezidentus populiarus asmuo, galėdamas būti perrenkamas ligi gyvos galvos, gali įsigyti tokio žymaus autoriteto, kuris jo galią labai žymiai pakels ir suteiks jam visai nepaprasto politinio svorio, su kuriuo varžytis Seimas visiškai nepajėgs.

Senoji konstitucija buvo numačiusi dvejopą Respublikos Prezidento atsakomybę: politinę ir baudžiamąją. Prezidentas galėjo būti Seimo atstatytas $^2/_3$ visų atstovų balsų dauguma (44 str. 3 abz.); tai buvo politinė atsakomybė — viena iš tų institucijų, kuriose ryškiausiai buvo žymu seimokratinis senosios konstitucijos palinkimas ir jos sudaroma pažeminta ir priklausoma Vyriausybės būtis. 1928 m. konstitucijoje politinė Prezidento atsakomybė išnyko. Baudžiamoji Respublikos Prezidento atsakomybė liko ta pati, bet kaltinimui iškelti jau neužtenka paprastos (absoliutinės) visų atstovų balsų daugumos (1922 m. konstitucijos 63 str.), o reikalinga $^3/_4$ visų Seimo narių balsų dauguma (1928 m. konstitucijos 65 str.). Vadinasi, Respublikos Prezidento immunitetas tiksliau apsaugotas.

Būdamas pats politiškai neatsakingas ir, kaipo turįs tautos pasitikėjimą, nereikalingas Seimo pasitikėjimo—Respublikos Prezidentas savo aktams—išskyrus vieną labai reikšmingą atsitikimą —yra reikalingas Ministerių Pirmininko arba atatinkamo ministerio kontrasignacijos. Tai yra bendras parlamentinio režimo nuostatas, kuris buvo, žinoma, ir senojoje konstitucijoje (ten be išimčių), liko ir naujoje (čia su išimtimi). Tuo nuostatu užtikrinamas konstitucinių valdžios organų—parlamento ir vyriausybės—bendradarbiavimas tarpusaviu pasitikėjimu, kas būtų valdymo srity neįmanoma, jei neatsakingo ir nereikalingo Seimo pasitikėjimo Prezidento aktai nebūtų per ministerių kontrasignaciją pavedami Seimo kontrolei kontrasignavusių ministerių atsakomybės dėsniu. Užtikrindama vyriausybės su parlamentu bendradarbiavimą pasitikėjimu ir kartu apsaugodama Prezidento neatsakingumą, kontrasignacija, be abėjo, Respublikos Prezidentą varžo. Tačiau varžanti jos reikšmė mažėja, kai asmeninis Prezidento autoritetas didėja. Autoritetingam tautos pasitikėjimo Prezidentui, kurio įtaka ir ministeriams bus didesnė, lengviau bus gauti toji kontrasignacija, negu to paties Seimo renkamam Prezidentui; pasipriešinti autoritetingam Prezidentui ir atsisakyti jam kontrasignuoti būtų sunkiau, ypač kai dar yra toji išimtis, apie kurią pakalbėsime žemiau.

Prieš iššiūrėdami kitus Respublikos Prezidento galios ir funkcijos praplėtimo elementus, santyky su Seimo galios ir funkcijos susiaurinimu, paliesime dar antrąjį Vyriausybės veiksnį—Ministerių Kabinetą. Kai del Ministerių Kabineto sudarymo tvarkos, tai 1928 m. konstitucinės reformos (49 str.) nustatytas tos tvarkos pakeitimas sudaro tiktai charakteringą naują tos tvarkos niuansą, iš esmės mažai ją keisdamas. Tas niuansas, matyti, yra skiriamas Respublikos Prezidento autoritetui pabrėžti. Būtent, 1922 m. konstitucija (47 str.) nustatė, kad Prezidentas Ministerį-Pirmininką „kviečia“, „paveda jam sudaryti“ Kabinetą ir jo „su-

darytąjį" Kabinetą „tvirtina", o 1928 metų konstitucija nustato, kad Prezidentas „skiria" tiek patį Ministerį-Pirmininką, tiek jo „pristatomus" visus kitus ministerius.

Iš esmės tarp „kvietimo" ir „skyrimo" ir tarp „sudaryto Kabineto tvirtinimo" ir „pristatomų ministerių skyrimo"—žymaus skirtumo nėra; čia labiau formos skirtumas — tam tikras niuansas Respublikos Prezidento galiai aiškiau išreikšti, suderinant šitą formą su bendrai keliamu Prezidento autoritetu. Čia didesnės esminės svarbos turi tai, kad paskyrimo atžvilgiu su ministeriais yra visai sulyginamas Valstybės Kontrolierius, kuris taip pat Prezidento yra skiriamas, Ministeriui-Pirmininkui pristačius; 1922 m. konstitucijoje Valstybės Kontrolierius buvo, skyrimo atžvilgiu, visai nuo Ministerių Kabineto atskirtas ir su jokiu pristatymu nerišamas (48 str.); užtai ten buvo nuostatas (to paties 48 str. 2 abz.), nustatąs Valstybės Kontrolieriaus atsakomybę prieš Seimą ir jo atsistatydinimą, Seimui pareiškus jam nepasitikėjimą; šis nuostatas 1928 m. konstitucijoje visiškai išnyko; konstitucija kalba tiktai apie baudžiamąją Valstybės Kontrolieriaus atsakomybę, kuri yra sulyginta su baudžamąja ministerių atsakomybe, ir jo atleidimas pavedamas Respublikos Prezidentui. Tad tenka padaryti išvada, jog einant 1928 m. konstitucija Valstybės Kontrolierius, kuris yra Ministerio-Pirmininko pasitikėjimo žmogus, nes jo pristatomas, atsako tiktai Respublikos Prezidentui.

Ministerių Kabineto santykį su Seimu, pasitikėjimo atžvilgiu, (Kabineto atsistatydinimas, Seimui pareiškus jam nepasitikėjimą $^3/_5$ visų Seimo narių balsų dauguma) mes jau aukščiau išžiūrėjome ir įvertinome. Pridėsime čia tik tiek, kad tai reiškia, jog šiuo režimu tik tada, einant kontinentinio reprezentacinio parlamentarizmo dėsniais, Ministerių Kabinetas, o per jį ir iš viso Vyriausybė, gali atsidurti priklausomoje Seimui būtyje, kai iš tikrųjų Seime bus stipri ir aiški dauguma, kuri pasieks bent kvalifikuotą $^3/_5$ viso Seimo daugumą, o tai pasiekti, smulkėjant partijoms ir grupėms proporcinėje rinkimų sistemoje, nėra lengva. Šitokioje atstovavimo sistemoje sunku sudaryti ir paprasta kiek pastovesnė dauguma, nes ji tegali remtis dirbtiniais įvairių niuansų kompromisais ir partinėmis koalicijomis, kurios paprastai greitai irsta ir nėra nei pastovios nei stiprios.

Stiprindama Vyriausybę jos santykiuose su Seimu ir reikalaudama proporcinio atstovavimo Seime kvalifikuotos daugumos Ministerių Kabinetui pašalinti del pareikšto jam nepasitikėjimo, 1928 m. konstitucija kartu konsoliduoja Kabinetą. 1922 m. konstitucijos 60 str. 2 abzaco nuostatas, dezorganizuojantis Ministerių Kabinetą ir ardantis jo solidarumą, 1928 m. konstitucijoje išnyko. Tai buvo nuostatas, kuris Ministerių Kabinetui pavedamoje įstatymų iniciatyvoje leido Kabineto „mažumai" reikšti raštu savo motyvuotą „atskirąją nuomonę" del Ministerių Kabineto priimamų ir Seime keliamų jo iniciatyvos įstatymų sumanymų, ir dargi vertė Kabinetą pristatyti tą motyvuotą „atskirą" savo

mažumos „nuomonę" Seimui kartu su įnešamu Kabineto projektu. Šis nuostatas, griežtai priešingas visiems parlamentarizmo dėsniams ir net pačiai parlamentinio Ministerių Kabineto sąvokai, buvo vienas iš tų, kurie 1922 m. konstitucijoje sudarydavo ryškiausią parlamentarizmo iškreipimą Vyriausybės pažeminimo ir reprezentacinio Seimo diktatūros kryptimi. Parlamentinis Kabinetas pačia savo esme yra reikalingas visiško vidaus solidarumo. Jis sudaro vienlypį vienetą, kuriame jokios „daugumos" ir „mažumos" būti negali; jis remiasi parlamento dauguma, jis yra partinis, kaip partinė yra toji dauguma, ir turi būti vienlypis, kaip ir ta dauguma, kol ji nesuiro; visokie ginčai ir kompromisai tirpsta Kabineto viduje ir nėra afišuojami ir skelbiami; Kabineto nusistatymas yra visiems jo nariams privalomas ir yra jų visų nusistatymas; jei kompromiso Kabinete neįvyko, jei yra „atskiros nuomonės", tai nėra solidarumo, ir arba tie, kurie negali solidarizuotis, visiškai pasišalina ir tada, žinoma, gali bet kurias nuomones reikšti ir kritikuoti Kabineto nusistatymą, arba griūva pats Kabinetas. Bet kad nesutinkanti solidarizuotis su Kabinetu jo „mažuma", laužydama tą solidarumą, pasiliktų Kabinete, tai su jokiu parlamentarizmu nesuderinama. Tai jau ne parlamentinis Ministerių Kabinetas, stiprus ir konsoliduotas aiškiu solidarumu, apimančiu visą jo programą, visą iniciatyvą ir veikimą, atsakingas post factum už savo darbus, sudarytas visišku tarpusaviu premjero bendradarbių pasitikėjimu ir savo vado — premjero ar pirmininko — cementuojamas, žodžiu, tai ne politinė valdančiųjų kolegija, kuri ir savo įstatymų iniciatyvoje, vienoje iš svarbiausių savo politinės funkcijos srity, negali nustoti savo esminio politinio pobūdžio, bet tai bus priklausoma direktorija, kaipo aukštųjų valdininkų kolegija, tam tikrų „specų" rezervuaras be aiškaus ir solidaraus politinio veido, be politinės spalvos. 1922 m. konstitucijos 60 str. 2 abzacas—tai parlamentarizmo atžvilgiu viena iš žymiausių tos konstitucijos nuodėmių. Tai buvo smūgis į pačią parlamentinės vyriausybės širdį, tai buvo pavertimas ministerių priklausomais valdininkais, Seimo funkcijos agentais.

Gal, sąryšy su to nuostato panaikinimu, visai nuosekliu (einant parlamentarizmo dėsniais), 1928 m. konstitucija tąjai priklausomai technikinio įstatymų projektavimo funkcijai, kaipo „specų" darbui politinės Ministerių Kabineto įstatymų iniciatyvos ribose, sudarė tam tikrą valdininkų kolegijos organą—Valstybės Tarybą (54 str.), panašią į analoginę instituciją daugybėje kitų parlamentinio režimo valstybių, kuriai, be to, einant tam tikru įstatymu, yra pavesta ir administracijos darbų teisėtumo priežiūra, vykdoma jos pačios iniciatyva, bet ne jos sankcijomis. Tiktai iš tokio aukštųjų valdininkų ir „specų" kolegijos organo, bet ne politinės valdančiųjų Vyriausybės, galima reikalauti pristatyti greta „daugumos" projekto ir „mažumos" motyvuotą „atskirąją nuomonę".

Baudžiamoji ministerių ir Valstybės Kontrolieriaus atsakomybė už jų tarnybos nusikaltimus ir už valstybės išdavimą 1928 m. konstitucijos (64 str.) tvarkoma iš esmės taip pat, kaip ją tvarkė 1922 m. konstitucija, su tuo skirtumu, kad kaltinimą Seimas kelia ne paprasta, bet $^3/_5$ visų Seimo narių balsų dauguma (Prezidentui kaltinimas keliamas, kaip matėme, $^3/_4$ visų narių balsų dauguma). Tad čia taip pat Vyriausybė geriau apsaugojama nuo Seimo intervencijos, kuri kartais galėtų reikštis ir neapgalvotu arba šališku kaltinimu.

Vyriausybės stiprinimo atžvilgiu paminėtinas dar tas nuostatas, kuris kalba apie Respublikos Prezidento pavadavimą (1928 m. konstitucijos 47 str., 1922 m. konstitucijos 45 str.). 1928 m. konstitucija įsako rinkti naują Respublikos Prezidentą tiktai senajam atsistatydinus arba mirus (žinoma, jo septynerių metų prezidentavimo ribose). Visais kitais atsitikimais — kai jis išvyksta iš Respublikos teritorijos, suserga arba šiaip del kurios nors priežasties negali eiti pareigų, bet vis delto pats neatsistatydina, — jį pavaduoja Ministeris-Pirmininkas. Einant gi 1922 m. konstitucija, Ministeris-Pirmininkas pavaduoja Respublikos Prezidentą tiktai išvažiavus arba susirgus „ir laikinai nebegalint eiti pareigų", bet jam „susirgus ligi nebegalint daugiau eiti savo pareigų" jo vieton, jam pačiam net ir neatsistatydinus, renkamas naujas Respublikos Prezidentas. Toks leidimas Seimui rinkti naują Prezidentą, esamajam Prezidentui susirgus, nelaukiant jo atsistatydinimo, be abejo, yra Respublikos Prezidento pažeminimas ir pačios konstitucijos lyg nepasitikėjimas jo aktu, nes verčia daryti Seimą, o ne patį susirgusį Prezidentą, jo netinkamumo ir pasišalinimo arbitru. 1928 m. konstitucija, susirūpinusi jos stiprinamojo Respublikos Prezidento autoriteto pakėlimu, tą nepasitikejimu užgaunantį Prezidentą ir didelės praktiškos reikšmės neturintį nuostatą panaikino.

Prieiname eilę įdomiausių ir svarbiausių nuostatų, kuriais 1928 m. konstitucija labai žymiai išplečia Respublikos Prezidento, o iš dalies ir apskritai Vyriausybės galią, ir labiausia kaip tik santiky su Seimu. Tai nuostatai, kurie liečia Respublikos Prezidento ir iš dalies Vyriausybės galią įstatymų leidimo srity, taip pat Ministerių Kabineto ir Seimo paleidimą; jie kiek paliečia ir kontrasignacijos instituciją ir iš viso turi didžiausios reikšmės parlamentinio režimo mechanizmui sutvarkyti ir jo krypčiai nustatyti. Jie yra visai aiškiai nukreipti naudon Vyriausybės pariteto su Seimu, o iš dalies net hegemonijos Seimui ir kategoriškai naikina senosios pakeičiamos konstitucinės santvarkos palinkimą į reprezentacinę seimokratiją.

Einant 1922 m. konstitucija, Respublikos Prezidentui priklausė reliatyvinis veto Seimo priimtų įstatymų atžvilgiu (50 str.) ir apeliacinis protestas tautai del Seimo priimtų konstitucijos pakeitimų ir papildymų (103 str. 2 abz.). Tos pačios dvi teisės jam paliekamos ir 1928 m. konstitucijoj, bet jo galia tiek veto

tiek to protesto atžvilgiu žymiai padidinama ir, be to, dar suteikiamas ne jam vienam, bet iš viso „Vyriausybei“ apeliacijos protestas tautai del visų Seimo priimtų šiaip įstatymų. ko 1922 m. konstitucijoje visai nebuvo.

1922 m. konstitucija leido Prezidentui pareikšti savo veto— grąžinti Seimui su savo pastabomis jo priimtąjį įstatymą dar sykį apsvarstyti — per 21 dieną nuo to įstatymo Prezidentui įteikimo dienos; dabar Prezidentas tai gali padaryti per mėnesį (be to — niuanso skirtumas: dabar jis grąžina įstatymą „su savo nuomone“, o ne „su savo pastabomis“); senuoju nuostatu Prezidento veto visai negalėjo būti taikomas tiems Seimo priimtiems įstatymams, kurių paskelbimą Seimas $^2/_3$ visų savo narių balsų dauguma pripažino skubotą; dabar šitas nuostatas išnyko: Prezidento veto yra taikytinas visiems be išimties įstatymams, — apie įstatymo paskelbimo skubotumą sprendžia pats Prezidentas. Bet svarbiausias šiuo atžvilgiu pakeitimas yra šis: senuoju nuostatu, jei Prezidento grąžintąjį įstatymą Seimas antrą kartą priimdavo absoliutine visų savo narių balsų dauguma, Prezidento veto tuo pačiu būdavo nugalėtas, ir tada Prezidentas turėjo įstatymą paskelbti; dabar Prezidento vetui nugalėti reikalinga Seime $^2/_3$ visų Seimo narių balsų dauguma. Tad Prezidento veto galia yra žymiai sustiprinta.

Prezidento apeliacijos protestas tautai (perdavimas teisinei tautai spręsti referendumu) del Seimo priimtų ar atmestų konstitucijos pakeitimo ar papildymo sumanymų 1928 m. konstitucijoje yra toks pat, kaip kad buvo 1922 m konstitucijoje, kur tačiau tai buvo numatyta tiktai Seimo priimtiems konstitucijos pakeitimams arba papildymams, bet visai nelietė atmestųjų.

Pagaliau, apeliacijos protestas tautai del visų šiaip įstatymų, kuriuos Seimas priėmė arba kurių projektus atmetė, 1928 m. konstitucijos pavedamas ne pačiam vienam Prez dentui, bet „Vyriausybei“, o „Vyriausybę, einant tiek 1922 m. (40 str.), tiek 1928 m. konstitucija (42 str) sudaro Respublikos Prezidentas ir Ministerių Kabinetas“, vadinasi, juodu abu kartu. Tad ne nuo paties Seimo, o nuo Vyriausybės (ir piliečių-rinkikų liaudies veto) pareis, ar Seimo nutarimai del įstatymų projektų bus galutiniai ar dar bus reikalingi pačios teisinės tautos patikrinimo ir išsprendimo.

Bet dar vienu atžvilgiu 1928 m. konstitucija labai žymiai praplečia Respublikos Prezidento galią įstatymų leidimo srity. Būtent, nesant Seimo, vadinasi, arba Seimą paleidus, ar jo kadencijai pasibaigus, iki naujam Seimui susirinkus, arba tarp Seimo sesijų, konstitucija suteikia Respublikos Prezidentui galią pačiam leisti įstatymus. Nieko panašaus 1922 metų konstitucijoje nėra. Žinoma, tenka suprasti, kad čia turima galvoje tiktai paprastieji įstatymai, vadinasi, kad Prezidentas negali tąja teise pasinaudoti pačiai konstitucijai keisti arba papildyti, nes konstitucijos keitimas ir papildymas yra išskirtas į tam tikrą skyrių, ku-

riame tai funkcijai nustatoma ypatinga tvarka. Aišku taip pat, kad ta įstatymų leidimo galia priklauso vienam Prezidentui, o ne Vyriausybei. Kažin kodel kartais yra reiškiama nuomonė, kad ir Ministerių Kabinetas dalyvaująs toje Prezidento galioje. Konstitucijos tekstas (53 str. 2 abz.) šiuo atžvilgiu yra visai kategoriškas: jis kalba tiktai apie Respublikos Prezidentą. Ministerių Kabinetui visumet priklauso tiktai įstatymų iniciatyva, bet ne jų leidimo galia. Jis tą iniciatyvą vykdo, pristatydamas savo paruoštus įstatymų projektus Seimui, o jo nesant arba neveikiant,— Respublikos Prezidentui, turinčiam tada tą galią. Jokios kitos teisinės funkcijos ministeriai ir jų kabinetas šiuo atžvilgiu neturi. Kadangi visi Respublikos Prezidento aktai, išskyrus vieną vieninteli atsitikimą, yra reikalingi ministerio kontrasignacijos, tai, žinoma, ir tas aktas, kuriuo Prezidentas, eidamas konstitucijos 53 str 2 abzacu, leidžia įstatymą, yra taip pat tos kontrasignacijos reikalingas. Bet ministerio kontrasignuotas Prezidento funkcijos aktas nedaro Ministerių Kabinetą teisiniu tos funkcijos subjektu. Ministeris čia veikia, kaip atsakingas prieš Seimą neatsakingo Prezidento patarėjas. Lygiai taip pat kurio nors aukštojo valdininko arba teisėjo ar karininko paskyrimas, kuris priklauso Respublikos Prezidentui, atatinkamo ministerio yra kontrasignuojamas, bet tai nereiškia, kad tą valdininką, teisėją ar karininką yra paskyręs ministeris arba Kabinetas. Respublikos Prezidento institucijai ir jos funkcionalinei esmei kontrasignacija turi tik tos reikšmės, kad toji konstitucinė Respublikos Prezidento institucija, išskyrus vieną konstitucinį atsitikimą, kai kontrasignacija neveikia, yra sudaryta ne iš vieno, tautos renkamo Prezidento asmens, bet iš to asmens su tam tikru priedu — ministerio parašu. Prezidentas su ministerio parašu — štai tas konstitucinis organas, kurio aktai vadinami Respublikos Prezidento aktais ir turi teisinės galios jo funkcijos ribose.

Tie Respublikos Prezidento leidžiamieji įstatymai turi galios ir yra vykdytini ir taikytini. Konstitucija sako, kad jie turi galios „ligi Seimas juos pakeis". Bet šitie žodžiai iš tikrųjų nieko nesako ir nedaro tų Prezidento įstatymų laikinaisiais; nes kadangi Seimas iš viso yra įstatymų leidimo organas ir todel gali kiekvieną įstatymą pakeisti, tai savaime ir be to posakio suprantama ir aišku, kad ne tiktai Prezidento, bet ir paties Seimo išleistieji įstatymai turi galios tiktai „ligi Seimas juos pakeis". Šia prasme visi įstatymai būtų laikinieji.

Tai yra labai didelė Respublikos Prezidento galia. Tai reiškia, kad tarp Seimo sesijų arba Seimą paleidus, Respublikos Prezidentas turi visą Seimo galią paprastųjų įstatymų leidime, nė kiek ne mažesnę, ne laikinąją ir ne priklausomą. Tik konstitucijai keisti ar papildyti jis tos galios neturi. Bendrai, šita įdėja nuolatinės įstatymų leidimo funkcijos, perkeliamos iš vieno organo į kitą, kada pirmasis del kurių nors priežasčių neveikia, nėra nauja. Ir seniau kai kuriose valstybėse ji buvo konstruuo-

jama konstitucinėje santvarkoje taip, kad nesant ar neveikiant parlamentui, įstatymus — bet paprastai laikinuosius, reikalingus parlamento patvirtinimo ar pritarimo, kai jis susirinks, — galėjo leisti vyriausybė arba valdovas. Tai buvo Rusijos Imperijoje, tai buvo Habsburgų Austrijoje. Po Didžiojo Karo naujausioje konstitucinėje teisėje šita idėja, bet kitokioje konstrukcijoje, atsiranda ir valstybėse, kurių santvarka nieko bendra su anųjų monarchijų santvarkomis neturi. Tai, būtent, sovietinio režimo valstybėse (SSS R-e ir jo sudėtinėse dalyse — RSFS R-e USS R-e, BSS R-e ir ZSFS R e) ir Čekoslovakijoje. Bet šitoje naujoje konstrukcijoje ši institucija veikia taip, kad pirminį įstatymų leidimo organą, jo nesant ar jam neveikiant, pavaduoja toje funkcijoje jo paties sudarytas antrinis, eventualiai, nesant ar neveikiant ir antriniam,—to antrinio sudarytas tretinis ir t. t. Tai yra lyg funkcijos delegavimas jos subjekto išskiriamam komitetui. Sovietinėse valstybėse pirminis šiuo atžvilgiu organas yra Sovietų Suvažiavimas; jo nesant arba jam neveikiant, jo funkcijos pereina jo sudarytam Cik'ui (Vykdomajam Centro Komitetui), Ciko nesant ar jam neveikiant—Ciko sudarytam Ciko Prezidiumui. Čekoslovakijoje pirminis įstatymams leisti organas yra dvejų rūmų parlamentas (Tautos Susirinkimas), o tarp jo sesijų — įstatymus leidžia su Respublikos Prezidento sankcija nuolatinis abejų rūmų išskiriamas 24 narių Komitetas, kurio nutarimai turi laikinųjų įstatymų galios ir vėliau atkrinta, jei nėra parlamento per tam tikrą laiką patvirtinti (Čekoslovakijos konstitucijos 54 str.). Mūsų 1928 m. konstitucija paveda tą galią Respublikos Prezidentui be Seimo į tai įsikišimo. Respublikos Prezidento įstatymai nėra reikalingi Seimo sankcijos.

Be to, kai Seimo nėra (kai jis yra paleistas arba kai jo kadencija yra pasibaigus, o naujieji rinkimai dar nėra įvykdyti) arba tarp Seimo sesijų, bet šiuo atsitikimu tiktai tada, kai negalima sušaukti nepaprastosios sesijos (vadinasi, šiuo atžvilgiu čia jau yra tam tikras aprėžimas),—„Respublikos Prezidentas vykdo Seimo teises, numatytas §§ 31, 32 ir 64“ (tas pats 53 str. 2 abz.). Tos Prezidentui pavedamos konstitucinės galios reikšmė mums paaiškės, kai patikrinsime, ką sako tie 31, 32 ir 63 str. Būtent —31 str. nustato, kad Seimo yra tvirtinamas Valstybės biudžetas ir jo vykdymas. Jei nurodytomis sąlygomis tą Seimo teisę vykdo Respublikos Prezidentas, tai jam teisėtai ją įvykdžius, ji jau nebus reikalinga Seimo įsikišimo. 32 str. nustato tuos atsitikimus, kada Lietuvos sudaromos tarptautinės sutartys yra reikalingos Seimo ratifikacijos. Vadinasi, nurodytomis sąlygomis ir šitoje funkcijoje pilnai pakeis Seimą Respublikos Prezidentas. Pagaliau, 64 str. kalba apie baudžiamosios bylos kėlimą ministeriui ar valstybės kontrolieriui. Nurodytomis sąlygomis tokią bylą galės iškelti pats Respublikos Prezidentas. Ir čia nieko panašaus 1922 m. konstitucijoje nėra.

Visa tai — ypač įstatymų leidimo ir biudžeto atžvilgiu—yra taip sukonstruuota Respublikos Prezidento galiai išplėsti, kad čia tenka jau kalbėti apie didesnį dalyką, negu tiktai vyriausybės su parlamentu pariteto atstatymas. Tai jau veda į Vyriausybės hegemoniją, kuri šiuo atžvilgiu pakeičia buvusią Seimo hegemoniją Bet kartu tai jau išeina iš parlamentarizmo režimo ribų.

Savaime aišku, kad tas galingas Respublikos Prezidentas, kurį steigia 1928 m. konstitucija, turi galėti paleisti Seimą. Seimo paleidimo galią pripažino Respublikos Prezidentui ir 1922 m. konstitucija (52 str). Ir kaip tik Seimo paleidimas ir Prezidento reliatyvinis veto buvo tos dvi konstitucinės institucijos, kurios 1922 m. konstitucijos sistemoje, gal, rimčiausiai varžė Seimą ir sulaikydavo tos konstitucijos sudaryto režimo palinkimą į seimokratiją (seimo diktatūrą). Kitose kaimyninėse valstybėse, išsivadavusiose iš Rusijos jungo, šios varžančios seimo diktatūrą institucijos arba visai buvo panaikintos arba tiek iškreiptos, kad jos buvo ar yra visai bejėgės: Estijoje jų visai nėra, Lenkijoje jos išimtos iš Respublikos Prezidento galios ir arba visiškai perduotos aukštesniesiems paties parlamento rūmams (veto—Lenkijos 1921 m. konstitucijos 35 str.) arba padarytos visiškai pareinančios nuo tų rūmų pritarimo (Seimo paleidimas Lenkijos konstitucijos 26 str.), Latvijoje Seimo paleidimas perduotas teisinei tautai spręsti referendumu (Latvijos konstitucijos 48 str.) ir tiktai reliatyvinis veto, bet daug silpnesnis negu Lietuvoje, pavestas Respublikos Prezidentui (palygink Latvijos konstitucijos 71 str. ir Lietuvos 1922 m. konstitucijos 50 str.). Lietuvoje šiuo atžvilgiu 1922 m. konstitucija Respublikos Prezidento, kaipo parlamentinės valstybės šefo, prerogatyvas gerbė: ir iš tikrųjų abiem šitom institucijom Respublikos Prezidentas Lietuvoje praktiškai naudojosi.

Bet silpnojo, paties Seimo renkamojo, Respublikos Prezidento rankose šios institucijos didelės varžančios jėgos Seimo griežtumui negalėjo turėti. Jos ir buvo Prezidento naudojamos tada, kai pati išrinkusi Prezidentą Seimo dauguma savo partiniais sumetimais buvo tuo suinteresuota. Kas kita 1928 m. konstitucijos režime, kur teisinės tautos renkamas ir galingas Respublikos Prezidentas jomis naudotis gali. Tad ir tų institucijų konstrukcija pakeista taip, kad tat būtų Prezidento rankose ginklas griežtesnis.

Reliatyvinį veto jau išžiūrėjome. Kaip gi atrodo Seimo paleidimas? 1928 m. konstitucijoje jis yra daug griežtesnis, negu buvo 1928 m. konstitucijoje. Ši jungė Seimo paleidimą su dviem kategoriškais nuostatais: a) kad naujojo Seimo rinkimai įvyktų ne vėliau kaip po 60 dienų Seimą paleidus (52 str. 3 abz) ir b) kad naujam Seimui susirinkus, Respublikos Prezidentas būtų perrenkamas (52 str. 2 abz.). Vadinasi, paleisdamas Seimą Respublikos Prezidentas tuo pačiu suduodavo smūgį ir savo mandatui; tai, be abejo, kartais būtų galėję jo nu-

sistatymą veikti ir jo griežtumą sulaikyti. Abu šitie nuostatai 1928 m. konstitucijoje išnyko. Šios konstitucijos nuostatais Prezidentas, paleisdamas Seimą, ne tiktai nesudaro jokio pavojaus savo iš teisinės tautos gautajam mandatui, bet dar, iki naujas Seimas susirinks, savo galią papildo paleistojo Seimo galia (pats leidžia įstatymus, tvirtina biudžetą ir t.t.). Kad del Seimo paleidimo Prezidentas nėra perrenkamas, tai visai nuoseklu, nes jo galios titulas—ne paleistojo Seimo galioje, kaip kad buvo 1922 m. konstitucijoje, kur jis buvo Seimo renkamas. Jo mandatas jokio teisinio ryšio su paleistojo Seimo įgaliojimais neturi, tad jis lieka nepaliestas. Paleidus Seimą, naujojo Seimo rinkimai — lygiai taip pat, kaip ir Seimo kadencijai pasibaigus, — turi įvykti per 6 mėnesius (28 str.). Tad Seimo nebuvimo laikas trigubai pailgintas (6 mėnesiai vietoje 60 dienų arba dviejų mėnesių).

Sąryšy su Seimo paleidimu tenka iššiūrėti ir kitas Respublikos Prezidento galios momentas, liečiąs Ministerių Kabineto ir ministerių nuo pareigų atleidimą. Kaip pamatysime, ir čia konstitucinis pakeitimas yra labai charakteringas ir nuoseklus, tvarkomas tąja pačia pagrindine 1928 m. konstitucijos kryptimi, kuri mums nuolat tenka konstatuoti, ir — kas iš karto sunkiau yra pastebėti — turi vidaus ryšį su Seimo paleidimo institucijos konstrukcija.

1922 m. konstitucija tvarkė šitą dalyką aiškiai: 47 straipsny buvo pasakyta, kad „Respublikos Prezidentas priima Ministerių Kabineto atsistatydinimą", 57-me — kad „ministerius atleidžia Respublikos Prezidentas". Šiuo atžvilgiu kitokių nuostatų del Respublikos Prezidento galios nebuvo. Šių nuostatų terminologija yra visai tiksli. Aišku, kad Ministerių Kabineto atžvilgiu, Prezidentas, galėdamas tiktai priimti jo atsistatydinimą, pats jį pašalinti ir tą svarbų veiklų Vyriausybės organą, kurio svarbumas santyky su Prezidentu aname režime buvo žymiai didesnis, negu dabar yra, pakeisti savo nuožiūra negalėjo. Jei Prezidentas tiktai „priima atsistatydinimą", tai aišku, kad atsistatydinti, vadinasi, prašyti jį atleisti, tegali pats Kabinetas savo iniciatyva. Kabinetas gali tai padaryti arba savo laisvu nusistatymu arba kai konstitucija verčia jį atsistatydinti (Seimo nepasitikėjimo pareiškimas). Jei ir šiuo atsitikimu Kabinetas to nebūtų padaręs, tai senasis (1922 m. konstitucijos) Respublikos Prezidentas nebūtų galėjęs priversti Kabineto pasiduoti konstitucijos reikalavimui. Tai galėtų padaryti Seimas, pasinaudojęs savo biudžetine galia, arba galėtų kilti klausimas del Kabineto narių tarnybinio nusikaltimo prieš konstituciją, o tada vėl Seimas tegalėtų jiems iškelti baudžiamąją bylą. Po to Respublikos Prezidentas šitoje valdžios konflikto dramoje būtų buvęs bejėgis tol, kol nebūtų gavęs Kabineto atsistatydinimo pareiškimo.

1928 m. konstitucija (49 str.) išsitaria šiuo atžvilgiu šitaip: „Respublikos Prezidentas... paleidžia tiek visą Ministerių Kabinetą, tiek atskirus ministerius ir Valstybės Kontrolierių". Ar čia tik-

tai terminologinio pobūdžio pakeitimas? Žinoma, žodis „paleidžia“ apima ir paties Kabineto pareikštojo atsistatydinimo priėmimą. Paprastai tai ir bus atsistatydinimo priėmimas. Bet tai bus ir daugiau. Tai bus ir Ministerių Kabineto paleidimas — atstatymas paties Prezidento iniciatyva. Tai galės būti panaudota, žinoma, ir valdžios konfliktui, kilusiam tarp Seimo ir Ministerių Kabineto, išspręsti. Jei, pavyzdžiui, Seimas $^3/_5$ visų savo narių balsų dauguma pareikštų Kabinetui nepasitikėjimą, o tasai nepaduotų atsistatydinimo prašymo, kaip jam įsako konstitucijos 60 str., tai Respublikos Prezidentas galėtų pats savo galia paleisti Kabinetą, nelaukdamas, kol Seimas imsis griežtų priemonių, atmesdamas valstybės biudžetą arba iškeldamas neatsistatydinusio Kabineto nariams bylą. Arba jei kiltų konfliktas tarp Seimo daugumos ir Ministerių Kabineto, bet nepasitikėjimo rezoliucija būtų Seimo priimta paprastąja, o ne kvalifikuotąja $^3/_5$ visų balsų dauguma ir Ministerių Kabinetas neatsistatydintų (tada konstitucija jam tos pareigos kategoriškai neuždeda), tai Respublikos Prezidentas galėtų savo galia tą konfliktą išspręsti — arba sutikdamas su Kabineto pasiulymu paleisti Seimą ir apeliuoti į teisinės tautos galutinį sprendimą naujais Seimo rinkimais, arba paremdamas Seimo daugumos nusistatymą ir paleisdamas Seimo pasmerktąjį Kabinetą. Respublikos Prezidentas taptų tada arbitru tarp Seimo ir Ministerių Kabineto, valdžios tvarkytoju, valstybinės taikos valdžioje reguliatoriumi. Šitokia jo galia ir šitoksai vaidmuo Prezidento autoritetą valstybėje ir valdžioje būtų žymiai pakėlę.

Be abejo, visa tai Respublikos Prezidentas, eidamas tuo 49 str. nuostatu, gali padaryti. Jis jau nėra tiktai pasyvus konflikto stebėtojas, kokį jį buvo padariusi 1922 m. konstitucija, — jis yra iniciatyvinis ir veiklus galingas sprendėjas. Tačiau, kas būtų perskaitęs tiktai tą vieną 49 str. nuostatą, tas, turėdamas galvoje visą tai, ką mes ikišiol buvome pasakę, galėtų iškelti šitokį prieš mūsų tezę atsikirtimą: kas iš to, jei Prezidentas gali veikti tiktai su ministerių kontrasignacija? Jei konfliktui išspręsti prieš Ministerių Kabinetą ir jį paleisti Respublikos Prezidentas gali tiktai su kontrasignacija, tai jis galės tai padaryti tiktai sutinkant Ministeriui-Pirmininkui, bet tada konfliktas gali būti išspręstas Kabineto nenaudai, tiktai pačiam Kabinetui geruoju pasiaukojus? Tad formalinė Prezidento galia būtų šiuo atžvilgiu tik regiama, bet ne tikra. Tačiau, jei mes pažiūrėsime į konstitucijos 57 str., tai pamatysime, kad kaip tik šiuo atsitikimu — Ministerių Kabinetą paleidžiant — kontrasignacija neveikia ir Respublikos Prezidento aktas nėra jos reikalingas; čia Prezidentas veikia pats vienas. Tai ir yra toji vienintėlė išimtis iš kontrasignacijos, apie kurią buvau minėjęs aukščiau, nenurodydamas jos turinio. Tai yra, be abejo, labai svarbi ir rimta išimtis.

Tas Ministerių Kabineto „paleidimo“ atleidimas nuo kontrasignacijos labai ryškiai apibūdina konstitucinius santykius pa-

čioje Vyriausybėje. Kai tas Prezidento aktas yra reikalingas kontrasignacijos, tai Prezidentas gali paleisti Kabinetą tiktai Ministeriui-Pirmininkui — Kabineto lyderiui — sutinkant, nes jis turėtų tą aktą kontrasignuoti. Kai kontrasignacija tam aktui nėra reikalinga, tai Respublikos Prezidentas yra pilnas Ministerių Kabineto likimo sprendėjas. Tai suteikia Prezidentui labai didelės galios Vyriausybėje, nes verčia Kabinetą apskritai ir kitais atžvilgiais rimtai skaitytis su Prezidentu, disponuojančiu Kabinetui tokiomis griežtomis sankcijomis. Tai verčia Kabinetą, kilus konfliktui arba rimtam nuomonių skirtumui tarp jo ir Prezidento, nusileisti arba atsistatydinti. Iš to savaime aišku, kad Ministerių Kabinetas yra reikalingas ne tiktai Seimo (ypač jo kvalifkuotos daugumos), bet ir Respublikos Prezidento pasitikėjimo ir kad tas Prezidento pasitikėjimo reikalingumas nėra tiktai koks gražus sakinys, bet yra visai realus, sankcijomis apdraustas, imperatyvas.

Šitie du nuostatai (Ministerių Kabineto paleidimas Respublikos Prezidento nutarimu be atsistatydinimo prašymo ir atatinkamo Prezidento akto atleidimas nuo kontrasignacijos) duoda Respublikos Prezidentui galią ne tiktai išspręsti kilusį tarp Seimo ir Ministerių Kabineto ginčą tiek Kabineto naudai — paleidžiant Seimą Ministerio Pirmininko kontrasignuotu aktu,—tiek Seimo naudai — paleidžiant Ministerių Kabinetą be kontrasignacijos ir prieš jo norą, bet ir esant visiškam tarp Seimo daugumos ir Ministerių Kabineto pasitikėjimui ir sol darumui, nusikratyti iš karto abiejų ir apeliuoti prieš juos į tautą, o iki tautos sprendimui valdyti vienam. Tai suteikia ir Seimo paleidimo institucijai tam tikrą naują vaidmenį.

Dalykas toks: konstitucinė parlamentarizmo doktrina ir praktika žino dvi parlamento paleidimo institucijos rūšys: viena vadinama „ministeriniu" parlamento paleidimu, antra — „prezidentiniu", arba „karališku" parlamento paleidimu. Ministerinis parlamento paleidimas yra tada, kai kilus konfliktui tarp vyriausybės ir parlamento, ministeriai (Kabineto premjeras arba, kitaip sakant, Ministeris - Pirmininkas) pasiūlo Prezidentui arba Valdovui (karaliui) paleisti parlamentą ir tuo pačiu leisti teisinei tautai naujais rinkimais pasisakyti arba už senąjį parlamentą, išrenkant tos pačios daugumos naująjį parlamentą, arba už Kabinetą, išrenkant palankios Kabinetui daugumos naująjį parlamentą. Prezidentinis gi arba karališkasis parlamento paleidimas yra tada, kai Prezidentas ar Karalius nori pakeisti Ministerių Kabinetą, kuriuo jis, Prezidentas ar Karalius, yra nepatenkintas, bet kuris turi pilną parlamento pasitikėjimą ir remiasi aiškia jo dauguma, arba kai Prezidentas ar Karalius, būdamas nepatenkintas parlamento dauguma ir tikėdamasis, kad per naujus rinkimus ji bus pakeista, pats nori parlamentą pakeisti, bet turįs esamojo parlamento daugumos pasitikėjimą Kabinetas su tuo nesutinka, o Prezidentas ar Karalius be ministerių kontrasignacijos paleisti parlamento negali; abiem šitais atsitikimais Prezidentas ar Ka-

ralius turi pirma paleisti Ministerių Kabinetą ir paskyręs savo pasirinkimu naują arba pakvietęs sau pageidaujamą premjerą ir pavedęs jam sudaryti naują Kabinetą, kuris nesirems parlamento dauguma, tuojau su to naujojo premjero kontrasignacija paleisti parlamentą, nes be to paleidimo Prezidento ar Valdovo pasirinktas ir neturįs parlamento daugumos pasitikėjimo Kabinetas negalėtų valdyti ir būtų priverstas greit ats'statydinti.

Anglijoje, klasikiškojo parlamentarizmo šaly, nuo XVIII šimtmečio pabaigos veikia išimtinai ministerinis parlamento rūmų paleidimas; juo labiau jis vienas tegali veikti prancūziškojo (Europos kontinentinio) parlamentarizmo valstybėse (ypač parlamentinėse respublikose). Parlamento rūmų karališkojo paleidimo atsitikimai būdavo Anglijoje XVIII amžiuje, Europoje gi jie ir vėliau būdavo praktikuojami parlamentinėse monarchijose. Einant gi mūsų 1928 m. konstitucija (kombinuojant 49, 53, ir 57 str. nuostatus), Seimo paleidimas gali būti tiek ministerinio, tiek prezidentinio pobūdžio. Tačiau savaime suprantama, kad abiem atsitikimais teisinės tautos sprendimas, pasireiškęs rinkimų išdavomis, bus Respublikos Prezidentui imperatyvinis, nes visos 1928 m. konstitucijos konstrukcija yra aiškiai demokratinė, o net ir pačios Seimo paleidimo institucijos, kuri pati iš esmės yra gryna demokratinė, kaipo apeliacija į teisinę tautą, — sudaro tiesioginio demokratinio veiksnio konstitucinėje santvarkoje pagilinimą. Ypač šitas žymus Respublikos Prezidento galios sustiprinimas, kuris jo hegemoniją tiek Vyriausybėje, tiek Seimui nustato ir daro jį įsteigtosios konstitucinės valdžios („pouvoirs constituės") vyriausiuoju arbitru, aiškiai jį — bent teisinėje valdžios konstrukcijoje — iš steigiamosios valdžios („pouvoir constituant") išskiria, pabrėždamas kaip tik ne jo, bet teisinės tautos, gryną demokratinę steigiamąją galią, kaipo aukščiausią suvereninę visos valdžios sprendimo instanciją. Šiuo tačiau parlamentinės valdžios santvarkos režimo pobūdis 1928 m. konstitucijoje žymiai papildomas plebiscitiniu ir tuo pačiu pakeičiamas.

Savaime Respublikos Prezidento tam tikro akto atleidimas nuo kontrasignacijos ir tuo pačiu nuo Seimo kontrolės nėra visiškai naujas. Mes tai randame dar dviejose kaip tik Pabaltijo valstybėse — Suomijoje (konstitucijos 34 str. 2 abz.) ir Latvijoje (konstitucijos 53 str.) Tačiau tiek Suomijoje, tiek Latvijoje tai liečia kitokius atsitikimus. Mūsų 1922 m. konstitucijoje, kurioje plebiscitinis momentas nebuvo išplėstas ir kuri laikėsi reprezentacinio dėsnio su aiškiu palinkimu į prancūziškąjį (kontinentinį) parlamentarizmą, nieko panašaus nebuvo.

Yra ir kitų, labiau detališkų, konstitucinių nuostatų pakeitimų, liečiančių Respublikos Prezidento funkcijos ir galios išplėtimą. Jie visi eina nuoseklia kryptimi, atatinkančia pagrindinę visos konstitucinės reformos idėją.

1922 m. konstitucijos 30 straipsnis nurodo visą ilgą tų Vyriausybės sudaromų sutarčių eilę, kurios yra reikalingos Seimo tvirti-

nimo (ratifikacijos); čia įeina: taikos sutartys, Valstybės teritorijos įgijimo, išsižadėjimo ir perleidimo sutartys, prekybos sutartys, užsienio paskolos, visos sutartys, kurios naikina ar pakeičia veikiančius įstatymus, sutartys, kurios Lietuvos piliečiams uždeda pareigų, ir sutartys, „kurios nustato tiesiogines arba netiesiogines monopolijos arba nusavinimo teises". 1928 m. konstitucija kitaip tą dalyką tvarko: pagrindinis dėsnis yra pareikštas 48 str.: „Respublikos Prezidentas... ratifikuoja sudaromas su kitomis valstybėmis sutartis"; 32 str. prideda, kad jei tarptautinės Lietuvos sutartys „liečia dalykus, kurie tvarkomi įstatymų keliu" (formulė, be abejo, tikslesnė ir priimta daugybės kitų valstybių, bet, gal, kiek siauresnė, negu 1922 m. konstitucijos), „tai joms ratifikuoti reikalingas Seimo sutikimas".

1928 m. konstitucijos 55 str. daro Respublikos Prezidentą visų Respublikos ginkluotų pajėgų vyriausiuoju vadu. Analogiškas 1922 m. konstitucijos 53 str. vadino jį tų pajėgų ne vadu, bet „viršininku", ir nustatė du aprėžimu, kurie dabar 1928 m. konstitucijoje išnyko. Tų aprėžimų pirmasis sakė, kad už tų pajėgų tvarkymą ir vadovavimą joms atsako Seimui Ministerių Kabinetas arba atatinkamas ministeris, o antrasis — kad karo metu Respublikos Prezidentas, Kabinetui pasiūlius, skiria Vyriausiąjį Kariuomenės Vadą. Pirmojo aprėžimo išnykimas, gal, iš esmės didelės svarbos neturi, nes tas pats, kad ir nėra šitoje vietoje tiesiog pareikšta, eina iš bendrojo nuostato (57 str.), kuriuo visi Prezidento aktai (su viena išimtimi del Kabineto paleidimo) yra kontrasignuojami ir kad už kiekvieną Prezidento aktą atsako kontrasignuojąs jį ministeris. Bet antrojo nuostato pašalinimas yra reikšmingesnis; jis leidžia Prezidentui pačiam vykdyti Vyriausiojo Kariuomenės Vado funkciją

Išplečiama ir Respublikos Prezidento bausmės dovanojimo teisė (1922 m. konstitucijos 51 str. — 1928 m. konstitucijos 52 str.). Be bendrojo bausmės dovanojimo jis dabar gali, nors tiesa, tiktai „nurodytais įstatymo atsitikimais", dar ir grąžinti teismo atimtas ar susiaurintas teises. Bet šiuo atžvilgiu svarbiausia yra tai, kad 1928 m. konstitucija visai panaikino vieną tos Prezidento bausmės dovanojimo teisės aprėžimą, kuris paprastai sudaro kaip tik tradicinę parlamento prerogatyvą, svarbią ypač parlamentiniame režime ir jei ne visose, tai bent daugumoje konstitucijų tiesiog pareiškiamą: tas aprėžimas liečia bausmės dovanojimą ministeriams, teismo nusmerktiems už tarnybinius nusikaltimus, kadangi ir tų bylų kėlimo iniciatyva priklauso parlamento rūmams. 1922 m. konstitucija čia bausmei dovanoti reikalavo Seimo sutikimo. Dabar to nereikalaujama. Bausmės dovanojimas čia eina bendrąja tvarka, vadinasi, bausmę dovanoja pats Respublikos Prezidentas. Pirmuoju žvilgsniu — tik niuanso skirtumą sudaro naujoji, be abejo, tikslesnė 1928 m. konstitucijos 33 str. 1 abz. redakcija, palyginus ją su analogiško nuostato redakcija 1922 m. konstitucijoje (31 str. 1 abz.). Se-

noji redakcija buvo: „Seimo kompetencijoje yra pradėti ir baigti karas"; naujoji redakcija yra: „Seimo pritarimas yra reikalingas pradėti ar baigti karui". Vis delto šis pakeitimas turi ir esmines reikšmės; kai tat buvo „Seimo kompetencijoje", tai jis vienas buvo karo ir taikos sprendėjas; dabar tatai yra perkelta į Vyriausybės kompetenciją, o iš Seimo reikalaujama tik „pritarimas", vadinasi, mažiau. Savaime šis pakeitimas yra tikslus, nes iš tikrųjų karas ir taika — tai valdymo, o ne įstatymų leidimo aktai, valdymas gi sudaro kaip tik Vyriausybės esminę kompetenciją, o Seimui parlamentiniame režime priklauso tik valdymo kontrolė, tad kaip tik „pritarimas".

Svarbus valdymo nuostatas, kurį randame vienodai suformuluotą abiejose (1922 ir 1928 m.) konstitucijose, — apie tai, kad kilus karui, ginkluotam sukilimui ar vidaus neramumams, Respublikos Prezidentas, Ministerių Kabinetui pasiūlius, gali įvesti karo arba kitokią nepaprastą būtį, laikinai sustabdyti konstitucines piliečių teisių garantijas ir pavartoti ginkluotas pajėgas, — 1922 m. konstitucijoje (32 str.) turėjo dar šitokią Seimo galios sankciją: Respublikos Prezidentas „... tuo pat metu apie visa tai turi pranešti Seimui, kuris tą Vyriausybės žingsnį tvirtina arba atmeta". Tos sankcijos dabar 1928 m. konstitucijoje (34 str.) šis nuostatas neturi. Žinoma, ir dabar šie valdymo žygiai bus Seimo svarstytini bendrąja valdymo kontrolės ir Ministerių Kabineto politinės atsakomybės tvarka, bet jie nėra reikalingi Seimo „tvirtinimo" ir negali būti jo nutarimu „atmesti".

Priklausanti Seimui valdymo prežiūra (kontrolė), kuri sudaro esminį parlamentarizmo elementą, 1922 m. konstitucijoje (28 str.) buvo šitaip išdėstytą: „Seimas prižiūri Vyriausybės darbus, duodamas jai paklausimų bei interpeliacijų ir skirdamas revizijas". 1928 m. konstitucijoje (30 str.) žodžiai „ir skirdamas reviz jas" išbraukti. Tai yra tam tikras tos priežiūros konstitucinių priemonių susiaurinimas. Čia tenka nurodyti, kad į šio nuostato tekstą tiek 1922 m., tiek 1928 m. konstitucijoje įsibrovė, matyti, redakcinė klaida, kuri galima išaiškinti tik neapsižiūrėjimu, nes jei tat būtų buvę sąmoningai pareikšta, tai būtų iškreiptas visas režimas ir ypač 1928 m. konstitucijoje tatai prieštarautų visai, aiškiausiai mūsų visą laiką ir visose detalėse konstatuojamai tos konstitucijos linkmei. Būtent, ši priežiūra vadinama tekste „Vyriausybės darbų" priežiūra ir toliau kalbama apie duodamus „jai", vadinasi, Vyriausybei, paklausimus ir interpeliacijas. Žinoma, iš tikrųjų čia turima galvoje paklausimai ir interpeliacijos ne „Vyriausybei", kurią einant 1928 m. konstitucijos 42 str. (1922 m. konstitucijos 40 str.), „sudaro Respublikos Prezidentas ir Ministerių Kabinetas", bet paklausimai ir interpeliacijos tiktai Ministerių Kabinetui arba Ministeriams, nes neatsakingam Respublikos Prezidentui negalima duoti nei paklausimų, nei interpeliacijų.

Vienas iš žymių konstitucinių pakeitimų, kuriuos daro 1928 m. konstitucija, pasireiškia Seimo sesijų sutvarkymu. Parlamen-

tas esti arba nuolatinis arba sesijinis, t. y. toks, kurs dirba pastoviomis, periodinėmis, patiės įstatymo (konstitucijos) nustatomomis sesijomis. Nuolatinis yra vadinamas toks parlamentas (parlamento rūmai), kuris pats savo nutarimais tvarko savo sesijų datą ir laiką. Savaime suprantama, kad nuolatinis parlamentas, kuris pats yra savo sesijų šeimininkas ir pats savo veikimo laiką nustato, turi didesnės galios, negu sesijinis, kuris gali rinktis tiktai konstitucijos nustatytu laiku. Tad jei konstitucijos autoriai yra susirūpinę įsteigti tokį režimą, kuriame parlamentui pavedama didesnė galia arba hegemonija, tai sudaro nuolatinį parlamentą. Kadangi mūsų 1922 m. konstitucija ėjo kaip tik tuo keliu, tai jos numatytas Seimas ir buvo nuolatinis. Ten, jei tiktai senasis Seimas nebūdavo paleistas, senojo Seimo kadencijos pabaiga sutapdavo su naujojo Seimo kadencijos pradžia; laikotarpio tarp dviejų kadencijų nebuvo. Nors dieną naujajam Seimui susirinkti nustatydavo Respublikos Prezidentas, bet ši diena turėjo būti parinkta ne vėliau, kaip po 30 dienų Seimo rinkimams pasibaigus (26 str.). Sesijų laiko konstitucija nenustatė. Tai buvo palikta pačiam Seimui tvarkyti. Konstitucijoje (34 str.) buvo tik pareikšta, kad „Seimo posėdžiai šaukiami Seimo nustatyta tvarka" ir kad „Seimo Pirmininkas privalo sušaukti Seimą, jei to reikalauja Respublikos Prezidentas arba 1/4 dalis atstovų".

Visai kas kita 1928 m. konstitucijoje. Seimas visais atžvilgiais susilpnintas ir, nustojęs galingo visos konstitucinės valdžios šeimininko pobūdžio, virsta aiškiai sesijiniu. Konstitucija (28 str. 3 ir 5 abz.) nustato dvi paprastas Seimo sesijas per metus, kurių kiekviena „trunka ne ilgiau kaip tris mėnesius" ir ipso jure prasideda: pirmoji — pavasarinė — vasario mėnesio pirmąjį antradienį ir antroji — rudeninė — rugsejo mėnesio pirmąjį antradienį. Vadinasi, normaliai, paprastomis sesijomis, Seimas gali dirbti iš viso pusę metų. Tad beka bent pusė metų be Seimo. Tiesa, konstitucija numato ir nepaprastas Seimo sesijas (36 str.), bet jas gali skirti tiktai Respublikos Prezidentas arba savo valia, arba „3/5 visų Seimo narių rašytu pareiškimu", kuriame, be to, turi būti nurodyta, kuriems reikalams nepaprastoji sesija šauktina. Tai yra, be abėjo, žymus Seimo galios ir reikšmės sumažinimas, visai nuoseklus, atsižvelgiant į Respublikos Prezidento galios ir reikšmės kėlimą, besireiškiantį visuose mūsų išžiūrėtuose konstitucinės reformos nuostatuose.

Pagaliau, 1928 m. konstitucijoje tenka nurodyti ne tiktai į patiės Seimo, bet ir į Seimo narių būties sumenkėjimą. Apeliacijos protestą teisinei tautai del Seimo priimtų konstitucijos pakeitimų ir papildymų galėjo iškelti Respublikos Prezidentas, 50,000 piliečių-rinkikų (liaudies veto) ir 1/4 dalis visų Seimo narių (1922 m. konstitucijos 103 str. 2 abz.). Einant 1928 m. konstitucija (104 str. 2 abz.), tai gali padaryti tiktai Respublikos Prezidentas arba 50.000 piliečių-rinkikų; jokia Seimo narių grupė to

padaryti negali. Apeliacijos protestas teisinei tautai del Seimo priimtų paprastųjų įstatymų arba del įstatymų projektų atmetimo, taip pat pavedamas (1928 m. konstitucijos 105 str. 1 abz.) išimtinai Vyriausybei ir 50.000 piliečių-rinkikų.

Taip pat kiek sumažintas Seimo nario immunitetas. Einant 1922 m. konstitucijos 38 str., pranešus Seimui apie jo nario suėmimą ir to suėmimo pagrindą (tiek senąja, tiek naująja konstitucija — be Seimo sutikimo Seimo narys tegalėjo ir tegali būti suimtas tiktai būdamas užtiktas nusikalstamąjį darbą bedaręs), jis galėjo suimtajam savo nariui grąžinti laisvę. Dabar (1928 m. konstitucijos 40 str.) Seimas tos galios neturi.

Štai tie svarbiausi dviejų perversmų įvykdytos konstitucinės reformos nuostatai, kurie giliai yra pertvarkę buvusį Lietuvoje konstitucinės valdžios santvarkos režimą. Šio rašinio ribos neleidžia man čia iššžiūrėti ir nustatyti, kiek ir kurių konstitucinių režimų įtaka paveikė šį mūsų konstitucinį kūrinį. Tačiau, be abėjo, 1928 m. konstitucijoje pasireiškė ne tiktai pasiskolinimai iš svetur, bet ir daug originalios konstitucinės kūrybos. Gal ryškiausias šios reformos padarinys — tai galingas pusiau plebiscitinis Respublikos Prezidentas, visos įsteigtosios konstitucinės valdžios centras ir arbitras, kurio galios ribą sudaro tiktai teisinės tautos sprendimo atsiklausimas. Tačiau tas jo betarpiškas santykiavimas su teisine tauta jo paties apeliavimu ne tiktai jo galios nemažina, bet suteikdamas jam autoriteto, tą galią išplečia. Jis—tikras tautos atstovas ir santyky su kitu tautos atstovu — Seimu — nėra jam tiktai savaime lygus, bet turi jo atžvilgiu hegemoniją. Jei savo kilimo titulu jis yra tiktai lygus Seimui, tai tuo savo betarpišku santykiavimu su teisine tauta, nuo kurio Seimas yra išskirtas, pasidaro svarbesnis. Galėdamas Seimą paleisti tiek ministeriniu tiek parlamentiniu jo paleidimu, galėdamas Seimo vietoje leisti įstatymus, spręsti konfliktus tarp Seimo ir Ministerių Kabineto, savo nuožiūra atstatyti Kabinetą ir del kiekvieno Seimo leidžiamojo įstatymo reikšti abejojimą ir reikalauti jį tikrinti ir visu tuo galėdamas apeliuoti į teisinę tautą — Prezidentas pats yra nuo bet kieno panašaus apeliavimo apsaugotas. Kad šitokios galios Respublikos Prezidentas būtų lygus (paritetinis) Seimui, kaipo antrajam lygiagrečiam demokratiniam tautos atstovui, tai butų bent reikėję, kad leidus Prezidentui apeliuoti į teisinę tautą prieš Seimą, būtų leista ir Seimui taip pat apeliuoti prieš Respublikos Prezidentą, kaip kad yra numatyta Vokiečių Reicho 1919 m. vadinamojoje Veimaro konstitucijoje, kurios Respublikos Prezidentas turi taip pat ryškių plebiscitinės galios žymių, bet parlamento galia kompensuojama tuo, kad Reichstag'ui leidžiama pasiūlyti teisinei tautai išspręsti Respublikos Prezidento atstatymą referendumu (Vokiečių Reicho konstitucijos 43 str. 3 abz.).

Žinoma, 1928 m. konstitucijos sudarytąją konstitucinės valdžios santvarką mes tuo tarpu galime analizuoti tiktai raciona-

liškai ir grynu dogmatiniu teisiniu metodu Realus politinis jos įvertinimas galės būt padarytas tik tada, kai ji jau bus įgyvendinta visais savo mechanizmo elementais. Tuo tarpu ji dar veikia, kaip konstitucinis provizoriumas ne tiktai ta prasme, kad ji dar yra iš viso „tikrintina" referendumu ir kad tam jos „patikrinimui" dar lieka ilgas laikas, kuris gali trukti iki 1938 metų, bet ir ta prasme, kad tuo tarpu dar visai nėra jos numatomo Seimo, kuris vis delto sudaro toje santvarkoje labai svarbų veiksnį, o dar yra svarbesnis savo autoriteto ir tradicijos „imponderabil'iais", ir kad pats Respublikos Prezidentas dar nėra tos konstitucijos tvarka išrinktas, o toks išrinkimas, be abėjo, labai žymiai konsoliduos jo naująją konstitucinę būtį. Perėjimas iš konstitucin'o provizoriumo į pilną ir užbaigtą konstitucinę santvarką 1928 m. konstitucijoje nėra tiksliai sutvarkytas. Be abėjo, galutinis dešimties metų laikas, konstitucijai „patikrinti" (106 str.), turi būti laikomas terminu ir tam perėjimui. Seimo sudarymo atžvilgiu konstitucija (28 str. 2 abz) sako tik tiek, kad pusės metų laikotarpis, per kurį turi įvykti naujojo Seimo rinkimai, paleidus senąjį arba pasibaigus jo kadencijai, nėra taikomas „pirmajam Seimui rinkti", tačiau ir jokio kito termino nenustato. Apie laiką Respublikos Prezidentui rinkti naująja tvarka konstitucija nieko nesako, nurodydama tik (43 str.), kad tų rinkimų būdas bus tam tikrojo įstatymo nustatytas.

Be mūsų iššiūrėtų nuostatų, liečiančių patį valdžios santvarkos režimą, 1928 m. konstitucija ir įvairiais kitais atžvilgiais pakeičia senuosius naikinamos 1922 m. konstitucijos nuostatus, įvesdama kartais labai įdomių ir charakteringų nuostatų. Aš pasistengsiu čia bent svarbiausius pakeitimus iššiūrėti.

Seimo narių ir Respublikos Prezidento amžiaus cenzo pakėlimas (Seimo nariams iš 24 į 30 metų, Prezidentui — iš 35 į 40 metų, — 1922 m. konstitucijos 24 ir 43 str., 1928 m. konstitucijos 26 ir 45 str.) kiek stiprina konservatyvinę konstitucinės valdžios pakraipą. Žymesnės reikšmės turi naujas nuostatas apie Respublikos Prezidento priesaiką. 1922 m. konstitucija lygiai taip iš Respublikos Prezidento, kaip iš Seimo narių, ministerių ir valstybės kontrolieriaus reikalavo priesaikos arba iškilmingojo pasižadėjimo. 1928 m. konstitucija, nekeisdama to reikalavimo Seimo nariams, ministeriams ir kontrolieriui, iš Respublikos Prezidento kategoriškai reikalauja kaip tik priesaikos, išmesdama eventualų iškilmingą pasižadėjimą (plg. 1922 m. konstitucijos 42 str. ir 1928 m. konstitucijos 44 str.). Šiuo ne tiktai stiprinamas tikybinis priesaikos veiksnys, bet toji aukšta plebiscitinio Respublikos Prezidento vieta ypatingai rezervuojama tiems kandidatams iš Lietuvos piliečių, kurie būtent tiki priesaika.

Bendrųjų konstitucijos nuostatų skyriuje 1928 m. konstitucija įveda du žymesniu nauju dalyku: a) ji apibūdina Valstybės teritorijos plotą, užfiksuodama jį sienomis, aprašytomis Lietuvos ikišiol (t.y. iki 1928 m. gegužės mėn.) sudarytose tarptauti-

nese sutartyse, ir mažinti tą plotą leidžia tiktai tautos atsiklausimo keliu (4 str.); šių nuostatų 1922 m. konstitucijos 4 str., numačiusiame tiktai teritorijos sienų keitimą įstatymo keliu, nebuvo; ypač Lietuvoje šių nuostatų įrašymas į konstituciją turi labai žymios reikšmės, nes šiuo, jei galima taip išsitarti, konstitucijonuojamas lenkų okupuoto Vilniaus krašto teisinis priklausymas Lietuvos valstybinei teritorijai ir iš anksto uždaromas kelias perleisti arba išsižadėti to krašto sutartimi su lenkais arba Tautų Sąjunga arba su bet kuria kita galybe vien tik Respublikos Prezidento arba Seimo galia, neatsiklausus teisinės tautos referendumo; b) 1928 m. konstitucija įveda visai naują konstitucinį nuostatą apie Valstybės sostinę, kategoriškai skirdama jai Vilnių (5 str.); 1922 m konstitucijoje to visai nebuvo; šiuo nuostatu užfiksuojama tai, kas labai tvirtai visos mūsų visuomenės sąmonėje nusistojo ir nuolat reiškiasi bet kuriais obalsiais ir reikalavimais. Be to, šiame skyriuje 1928 m. konstitucija tiksliau sutvarko ir precizuoja atskirų Lietuvos kraštų eventualios autonomijos pagrindus ir ribas (1928 m. konstitucijos 6 str. — 1922 m. konstitucijos 5 str. 2 abz.).

„Lietuvos piliečių ir jų teisių" skyriuje (abiejų konstitucijų II skyrius) yra du įdomus nauji nuostatai. Vienas (9 str. 3 abz.) liečia naturalizuotus (įpilietintus) Lietuvos piliečius ir jų vaikus; būtent, jis liečia jų pilietines teises. Patys naturalizuotieji piliečiai ir tie jų vaikai, kurie jau buvo gimę savo tėvų naturalizacijos metu, įgyja tiktai aktyvias politines teises, vadinasi, dalyvauja teisinėje tautoje ir visose jos galios funkcijose, bet, neturėdami pasyvių politinių teisių, negali būti išrinkti, pavyzdžiui, Seimo nariais arba Respublikos Prezidento rinkikais arba būti išrinkti Respublikos Prezidentu. Ir tiktai naturalizuotų tėvų vaikai (gimę „Lietuvos pilietybėje", kaip sako konstitucijos tekstas), įgyja visas politines teises. Nieko panašaus 1922 m. konstitucijoje nebuvo. Tam tikras įgimtųjų piliečių ir naturalizuotų piliečių arba kai kurių kategorijų teisinės asmens būties (personalinis „status") skirtumas — tai nėra mūsų 1928 m. konstitucijos originali ypatybė: tai randama (kad ir kitokioje konstrukcijoje) pav. SHS Karalystės (Jugoslavijos) konstitucijoje (19, 61, 72 str.), Belgijos konstitucijoje (5 str. 2 abz.).

Antras naujas šiame skyriuje nuostatas liečia vad. dvigubą pilietybę Šitokia dviguba pilietybė, t. y. sutapimas viename asmeny Lietuvos pilietybės su kitos valstybės pilietybe, 1922 m. konstitucijos buvo uždraustas (9 str.). Toks draudimas ir kai kurių kitų valstybių konstitucijose visai suprantamas politiniais sumetimais, ypač tame tarptautiniam ir geografiniam padėjime, kuriame atsidūrė atgimusi ir iš karto dar ne visai nusistojusi nepriklausoma Lietuvos valstybė, apsupta stambių valstybių — Vokietijos, Lenkijos, Rusijos, — galinčių išplėsti, arba jau išplečiančių, savo valstybinį imperializmą ir reiškiančių, arba galinčių reikšti, įvairių rūšių apetitus ir pretenzijas į Lietuvos teritoriją arba

jos dalis. Aišku, kad tų kaimynų pilietybes įgijimas su visomis jos teisinėmis išdavomis ir pasėkomis, jungiančiomis tuos piliečius su anų valstybių siekimais, yra įvairiais labai svarbiais atžvilgiais nesuderinamos su Lietuvos pilietybe ir jos teisinėmis išdavomis ir, jei būtų leistos, galėtų didinti pavojų Lietuvos saugumui. Tad ir 1928 m. konstitucija tą draudimą paliko (10 str. 1 abz). Tačiau ji nustatė vieną labai įdomią iš to draudimo išimtį (10 str. 2 abz.), kuri yra šitaip suredaguota: „Lietuvos pilietis tačiau nepraranda savo pilietybės teisių, patapęs kurio Amerikos krašto piliečiu, jei atlieka tam tikras įstatymo nurodytas pareigas". Tokios išimties 1922 m. konstitucijoje nebuvo. Ši išimtis atrodo labai tiksli ir sveikintina. Iš tikrųjų su Amerikos valstybėmis Lietuva jokių teritorinių ginčų turėti negali ir jokių konfliktų neturi; be to, ši išimtis lies tiktai tuos anųjų valstybių piliečius (arba jų vaikus), kurie, buvę Lietuvos piliečiais, įgyja anųjų valstybių pilietybę, vadinasi, Lietuvos emigrantus. Kadangi iš Lietuvos ėjo ir tebeeina gana stipri emigracijos srovė ne tiktai į USA (Jungtines Šiaurės Amerikos Valstybes), bet ir į kitas Amerikos valstybes (Kanadą, Braziliją, Argentiną ir t.t.) ir toji emigrantų visuomenė palaiko gyvus ryšius su tėvyne, remia įvairius Lietuvos Valstybės tikslus ir, bendrai, gali būti įvairiais atžvilgiais Lietuvai naudinga, tai nėra jokios prasmės palaikyti tų emigrantų atžvilgiu bendrąjį dvigubos pilietybės uždraudimą ir stumti juos nuo savęs arba varžyti jiems įsigyti Amerikos valstybių pilietybę, Tad šiuo nuostatu ne tiktai legalizuojama lietuvių amerikiečių dviguba pilietybė, bet ir sudaromos arba legalizuojamos sui generis personalinės Lietuvos valstybės kolonijos Amerikoje, kas gali turėti Lietuvai labai tikslių ir naudingų išdavų. Kartu tai palengvinama tiems emigrantams grįžimą į tėvynę ir suteikimą jai atgabentų iš ten žinių, kultūros, energijos ir turtų kapitalų.

Yra dar trečias naujas nuostatas tame II-me 1928 m. konstitucijos skyriuje (19 str): „Tikybos bei kultūros reikalams rūpinti gali būti sudaromi juridiniai viešosios teisės asmens nurodyta įstatyme tvarka". Šio nuostato svarba glūdi žodžiuose: „viešosios teisės asmens". Tai reiškia, kad gali būti tiems tikslams steigiamos ne tiktai privatinės registruojamos bendrosios tvarkos draugijos ir sąjungos, bet ir viešųjų valstybinio pobūdžio funkcijų, o gal ir viešosios galios korporatyvinės autonominės ar savivaldybinės, Valstybės pripažinamos tokiomis, prižiūrimos, bet ir remiamos ir jos valdžios imperium'u tam tikrose ribose besinaudojančios, organizacijos.

Teismo skyriuje (abiejų konstitucijų V skyrius) pakeitimų beveik nėra. Vienintelis pakeitimas — 1922 m. konstitucijos 68 str. nuostato visiškas iš konstitucijos pašalinimas. Tas nuostatas buvo toks: „Teismas sprendžia administracijos įsakymų teisėtumą". Tiesa, šis nuostatas liečia kaip tik skaudžiausią spragą teisiniame Lietuvos valstybės ikšioliniame tvarkymesi —

administracinio teismo funkciją. Ten, kur administracijai priklauso reglamentinė galia (o Lietuvos valstybėje ne tiktai ji jai priklauso, bet dabar — einant 1928 m. konstitucija — administracijos viršūnė — Respublikos Prezidentas, kuris virsta ir pačios konstitucinės valdžios galva arba šefu, — gauna ir savarankiškos įstatymų leidimo galios), valstybė neturi teisinės valstybės pobūdžio ir regresuoja į policinių valstybių kategoriją. Rodos, jei dabar Respublikos Prezidentas įgijo galios leisti įstatymus — ir ne tiktai laikinai, bet ir paraleliai su Seimu, kai šis neveikia tarp sesijų ir kadencijų, — tai pačiai Respublikos Prezidento Vyriausybei ir ypač jam pačiam, nustačiusiam savo laikinąja diktatorinio pobūdžio galią — naują konstitucinę santvarką Lietuvai, — turėtų rūpėti, kad leidžiamieji įstatymai, kuriuose jis taip žymiai dalyvauja, būtų rimtai apsaugoti ir kad teismo valdžios garantijomis būtų apdraustas tų įstatymų imperatyvų gerbimas administracijos aktuose Buvo galima laukti, kad panaikinus nuostatą, kuriuo administracijos aktų teisėtumo sprendimas gali būti pavestas bendriesiems teismams, bus įvestas į 1928 m. konstituciją nuostatas apie ypatingojo administracinio teismo įsteigimą, kuriuo būtų pašalinta esamoji teisinė spraga Lietuvoje ir būtų sankcijonuojama nauja teisinė tvarka, kiek ją administracijos veikimas paliečia. Tačiau 1922 m konstitucijos 68 str. nuostato panaikinimas nėra kompensuojamas administracinio teismo sudarymu.

Spraga liko nepapildyta. Nepapildė jos pakankamai nė Valstybės Tarybos įstatymas, kuris šiai Tarybai — organui priklausomam — pavedė tiktai pačios ministerių tarnybine tvarka vykdomoje administracijos aktų teisėtumo priežiūroje dalyvavimą, bet ne tikslią administracinio teismo funkciją ir galią.

Svarbu čia neįvedimas jokio naujo nuostato apie administracinio teismo funkciją ir organizaciją, o ne pats 1922 m. konstitucijos 68 str. nuostato panaikinimas, nes iš to panaikinto nuostato svarbi administracinio teismo funkcija valstybėje jokios naudos neturėjo ir liko visiškai neorganizuota: bendriesiems teismams toji funkcija jų kompetenciją tvarkančiu įstatymu nebuvo pavesta, administracinio teismo tam tikro organo tas nuostatas nebuvo numatęs, o neteisėtų administracinių aktų netaikymas, kuris nesudaro jų teisėtumo sprendimo funkcijos, nebuvo reikalingas to nuostato, nes jis ikišiol rėmėsi ir, eidamas 1928 m. konstitucija, turės remtis kitu esminiu konstituciniu nuostatu, kuris sako, jog „teismas sprendžia eidamas įstatymais" (1922 m. konstitucijos, 64 str. — 1918 m. konstitucijos 66 str.), tad teismas negali daryti jokių teisinių išvadų iš to, kas prieštarauja įstatymui ir tuo pačiu yra neteisėta.

Yra keli charakteringi pakeitimai „Vietos savivaldybės" skyriuje (abiejų konstitucijų VI skyrius). Senoji konstitucija (70 str. 2 abz) buvo kategoriškai nustačiusi, kad savivaldybės organai bus renkami visuotinio, lygaus, tiesaus ir slapto balsavimo pa-

grindais. Dabar 1928 m. konstitucija (71 str. 2 abz.) to kategoriškumo vengia ir pasitenkina bendru šablonu: „Savivaldybės organų rinkimų būdą ir tvarką nustato įstatymas". Tačiau abejotina, ar tas „būdas ir tvarka" galėtų būti pagrįsti tokiais dėsniais, kurie prieštarautų visuotino, lygaus, tiesaus ir slapto balsavimo formulei, nes tokie dėsniai būtų, rodos, nesuderinami su pusiau-tiesioginiu demokratiniu ir plebiscitiniu 1928 m. konstitucinės santvarkos sumanymu. Jei tai būtų padaryta, tai būtų netikslus vidaus prieštaravimo tarp konstitucinės santvarkos dėsnių ir jų įstatyminio išplėtimo precedentas.

Vietos savivaldybių organų funkcija 1928 m. konstitucijoje yra tiksliau išdėstyta, negu 1922 m. konstitucijoje (plg. 1922 m. konstitucijos 71 str. 1 abz. ir 1928 m. konstitucijos 72 str.). 1922 m. konstitucijos 71 str. 2 abz. nuostatas apie tai, kad „Jie (savivaldybės organai) turi teisės uždėti mokesčius vietos savivaldybės reikalams, eidami tam tikrais mokesčių įstatymais" 1928 m. konstitucijoje visai išnyko. Pagaliau, 1928 m. konstitucijoje išnyko ir 1922 m. konstitucijos šis 72 str. 2 abz. nuostatas: „Vietos savivaldybės organų ginčo bylas su Vyriausybės organais galutinai sprendžia teismas". Šis nuostatas buvo ne visai aiškus. Neaiškus buvo terminas „ginčo bylas"; jei šiuo terminu buvo manoma pavadinti civilinės teisės ginčai (mūsų Teismų sutvarkymo Įstatyme terminas „ginčo bylos" kaip tik ta prasme vartojamos), tai tas nuostatas buvo visai nereikalingas, nes ir be jo tat eina iš bendrų Teismo sutvarkymo ir Teismo proceso įstatymų (kadangi savivaldybės vienetai yra teisinis asmuo). Jei tačiau šiuo terminu buvo norėta pavadinti ginčai del kompetencijos, tai jų sprendimas iš tikrųjų turėjo būti pavestas arba bendriesiems teismams arba — jei būtų sudarytas — administraciniam teismui. Tad čia vėl teisėtumo garantijų neaiškumas.

Keli charakteringi pakeitimai yra dar „Valstybės ekonominės politikos pagrindų" skyriuje (abieju konstitucijų XI skyrius). 1928 m. konstitucijoje visai išleistas nuostatas, kuriuo kiekvieno piliečio darbo ir iniciatyvos laisvė gali būti suvaržyta tiktai įstatymo keliu (1922 m. konstitucijos 88 str. 1 abz. 2 sakinys) ir nuostatas, kuriuo „dvarai parceliuojami įstatymuose nurodyta tvarka" (1922 m. konstitucijos 90 str. 3 abz.). Tiesą pasakius, antrasis tų nuostatų iš esmės nieko nekeičia, nes ir be jo Žemės Reformos paliestieji dvarai yra ir bus parceliuojami tos Reformos įstatymo nurodyta tvarka, o jei tas įstatymas bus pakeistas, tai ir senuoju konstituciniu nuostatu dvarų parceliavimas turėtų eiti tame pakeitime nurodyta tvarka, arba jie visai nebūtų parceliuojami, jei įstatymo pakeitimas, pavyzdžiui, pakeltų neliečiamos dvaro nuosavybės normą ir jei didesnių dvarų jau nebeliktų. Pagaliau, pati „dvarų" sąvoka neaiški. Ar 80 ha ūkis arba „dvaro centras" yra „dvaras" ar ne „dvaras"? Jei yra „dvaras", tai tuo konstitucijos nuostatu, jeigu jis nebūtų buvęs išmestas, būtų reikėję išleisti naujas įstatymas apie „dvarų" parceliavimą, kol pagaliaus būtų

prieita riba, už kurios jau yra ne „dvaras"; bet kur toji riba ir teisinė dvaro sąvokos formulė? Nei 1922 m. konstitucija nei įstatymai to nenustato. Iš tikrųjų naikinamas 1922 m. konstitucijos 80 str. 3 abzaco nuostatas turėjo tiktai demagoginio pobūdžio.

Panaikinimas nuostato apie darbo ir privatinės ekonominės iniciatyvos laisvės teisinius suvaržymus, gal, rodo naujosios konstitucijos nepalankumą socialiniam dėsniui ekonominių teisių srity.

Štai ir visa, kas konstitucinės reformos atžvilgiu yra žymėtina. Kitos pataisos, kurias naujoji 1928 m. konstitucija įnešė į senosios 1922 m. konstitucijos nuostatų tekstą, arba liečia smulkmenas, arba pakeičia nuostatų niuansus, arba sudaro tiesiog kalbos pataisas. Iš viso tokių smulkių pataisų, kurių aš čia nesu minėjęs, yra keliolika. Gal tiktai vieną jų vis delto paminėsiu. Tai žodžių „Respublikos konstitucija" išmetimas ten, kur kalbama apie Respublikos Prezidento priesaiką, arba ministerių ir kontrolieriaus priesaiką ar iškilmingą pasižadėjimą ir apie Ministerių Kabineto funkciją (1928 m. konstitucijos 44, 59 ir 62 str.). 1922 m. konstitucija visur čia minėjo „Respublikos konstituciją ir įstatymus" (42 str.: „...saugoti Konstituciją ir įstatymus...", 58 str.: „... pildyti Konstituciją bei įstatymus...", 61 str.: „... vykdo Respublikos Konstituciją ir įstatymus..."). 1928 m. konstitucijoje visur liko čia vienas žodis „įstatymus". Tenka manyti, kad tai padaryta todel, kad iš tikrųjų tarp konstitucijos ir įstatymo yra tiktai formos, bet ne esmės skirtumas, ir kad konstitucija taip pat yra įstatymas, dargi aukštesnis — par excellence — įstatymas. Tad „įstatymo" sąvoka apima ir konstituciją, ir todel gal pakanka vieno žodžio „įstatymas". Aš manau, kad tokie turėjo būti to „konstitucijos" žodžio išbraukimo sumetimai. Mokslo atžvilgiu tie sumetimai yra teisingi. Bet aiškumo atžvilgiu kažin ar tai tikslu. Ypač priesaikos ar pasižadėjimo iškilmingumui būtų reikalingas ypatingas konstitucijos greta įstatymų paminėjimas.

Šiuo šį rašinį aš ir baigiu.

TEISĖ

Teisės mokslų ir praktikos laikraštis.

Leidžia Lietuvos Teisininkų Draugija

Laikraščio programa:

I. Teisės mokslų raštai.
II. Pasaulio teisės apžvalga.
III. Teismo kronika.
IV. Korespondencijos apie įdomesnius teisės atžvilgiu gyvenimo įvykius.
V. Vyr. Tribunolo praktika.
VI Recenzijos ir bibliografija.
VII. Mokslinio turinio priedai.

Oficialinis skyrius.

I. Nauji įstatymai (V.Ž. turinys, o svarbesnieji įstatymai in extenso).
II. Vyriausybės įsakymai Teisingumo Ministerijos srity.
III. Teisingumo Ministerio aplinkraščiai, instrukcijos ir įsakymai.

Laikraštis parduodamas knygų krautuvėse ir jo redakcijoj.

KAINA: Nr.Nr. 1—2 po **1 lit.,** Nr.Nr. 3 4 ir 5—po **2,50 lt.** Nr. 6—**4,50 lt.** Nr.Nr. 7—8 po **4 lt.** Nr.Nr. 9—12 po **4,50 lt.,** Nr. 13—**5 lt.**

Redakcijos adresas:

KAUNAS, Laisvės Alėja, 63.
Vyr. Tribunolas.

Kaina
du litu.

„Dirvos“ B-vės Spaustuvė Marijampolėje. Jos kontora Kaune, Laisvės Al. 80